

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра стилістики та культури української мови

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

**ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО НАПОВНЕННЯ
ПРОЗИ М. ДОЧИНЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ГОРЯНИН. ВОДИ
ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»)**

Виконала студентка VI курсу групи У-61
спеціальності 014 Середня освіта.
(Українська мова і література)
Романович Ольга Богданівна

Керівник – канд. філол. наук, в. о. доц.
Мушировська Наталія Володимирівна
Рецензент – канд. філол. наук, доц.
Шийка Світлана Володимирівна

Рівне 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ІДІОСТИЛЮ ПРОЗИ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	
1. 1. Мовностилістичні чинники формування ідіостилю автора.....	6
1. 2. Характеристика ідіостилю М. Дочинця у наукових розвідках.....	14
1. 3. Лексичні і фразеологічні одиниці як носії ідіостилю прози М. Дочинця.....	23
Висновки до I розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЗІ М. ДОЧИНЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»	
2. 1. Лексико-фразеологічні особливості прози М.Дочинця у романі «Горянин. Води господніх русел».....	35
2. 2. Афористичність індивідуального стилю М. Дочинця у романі «Горянин. Води Господніх русел».....	45
2. 3. Зображально-виражальні засоби прози М. Дочинця (на базі роману «Горянин. Води господніх русел».....)	53
Висновки до II розділу.....	62
РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ШКОЛІ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ М. ДОЧИНЦЯ	
3. 1. Лінгводидактичні засади навчання стилістики.....	65
3. 2. Принципи вивчення лексико-стилістичних особливостей художнього тексту у на уроках української мови у старших класах.....	72
3. 3. Система лексико-стилістичних вправ на уроках української мови у старших класах (на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел».....)	81
Висновки до III розділу.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. Організація стилістичних елементів стає основним чинником формування ідіостилю письменника. Мирослав Дочинець у своїх творах відтворює національний колорит українців, створює образ героя-українця, формує емоційно-експресивний текст, що зацікавлює читача. Через питання мовної організації тексту вирішується проблема встановлення особливостей духовного світу письменника, результати якого матеріалізуються словесно у формі художніх текстів.

У межах мовознавчих досліджень одним з центральних є питання мовної репрезентації ідіостилю письменника, зокрема, на лексико-фразеологічному рівні. Творчість Мирослава Дочинця під цим кутом зору досліджена недостатньо, тому виникає потреба вивчення лексико-фразеологічного рівня прози відомого сучасного письменника, зокрема, у його романі «Горянин. Води Господніх русел» та з'ясування ролі лексичних і фразеологічних одиниць у формуванні ідіостилю письменника.

Проблематиці особливостей художніх творів на лексичному рівні присвячено низку наукових праць, до яких належать дослідження Ю. О. Жлуктенка, Ю. А. Зацного, М. Д. Степанової, Н. Г. Олексенка, Л. І. Хахам, Г. А. Міклашевської, А. Е. Левицької, Н. М. Леонтєвої, О. І. Гутиряк, К. В. Житнікова, О. М. Лотка, С. М. Кришталь, О. Н. Іванова та інших.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення особливостей прози Мирослава Дочинця, а саме стильової функціональності лексичного й фразеологічного наповнення, що є основою ідіостилю письменника

Мета роботи полягає у дослідженні лексичного і фразеологічного наповнення прози Мирослава Дочинця на матеріалі роману «Горянин. Води Господніх русел».

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки поставлених **завдань:**

- проаналізувати чинники формування ідіостилю автора, схарактеризувати основні його риси;
- виокремити та проаналізувати лексичні та фразеологічні одиниці, афоризми, які є носіями ідіостилю Мирослава Дочинця;
- проаналізувати зображально-виражальні засоби у романі М. Дочинця «Горянин. Води господніх русел»;
- схарактеризувати лінгводидактичні засади навчання стилістики на уроках української мови у старшокласників та запропонувати систему вправ для вивчення функцій лексичних і фразеологічних одиниць у художньому тексті у старших класах на матеріалі текстів М. Дочинця.

Об'єкт дослідження – текст роману М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел».

Предмет дослідження – лексичні та фразеологічні особливості роману «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця.

Джерелом дослідження є картотека лексичних і фразеологічних засобів, укладена на основі роману М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел».

Методи дослідження. У роботі застосовано описовий метод для характеристики досліджуваного матеріалу; метод контекстуального аналізу; метод функціонально-стилістичного аналізу для характеристики ролі мовних одиниць у художньому тексті; загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння, індукції та дедукції для з'ясування теоретичних понять та аналізу лінгвістичного матеріалу.

Теоретичне значення роботи. Матеріали роботи розширюють діапазон дослідження мовностилістичних особливостей прози Мирослава Дочинця, зокрема, її лексико-фразеологічних засобів, можуть слугувати алгоритмом у їх вивченні.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані для укладання контенту до курсів зі стилістики, лінгвістичного аналізу тексту та в науковій роботі здобувачів закладів вищої освіти й на уроках у школі, присвячених опануванню лексикології та фразеології.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ньому здійснено детальну характеристику мовностилістичних особливостей роману Мирослава Дочинця, зокрема лексичного і фразеологічного його рівнів.

Апробація результатів дослідження. Результати магістерської роботи були апробовані на Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Пріоритети філологічної освіти» (25 травня 2023 р., м. Рівне, РДГУ). Окремі положення магістерського дослідження представлені у статті:

Романович О. Метафора як зображально-виражальний засіб у романі М. Дочинця «Горянин. Води господніх русел». *Пріоритети філологічної освіти* : зб. наук. пр. здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей ЗВО Рівненщини, учнів відділення філології та мистецтвознавства РМАНУМ. Рівне, 2023. Вип. 11. С. 83–86.

Структура дослідження відповідає його меті та завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (84 позиції), списку використаних джерел (1 позиція) та додатків.

Загальний обсяг роботи складає 105 сторінок з яких 91 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ І

ТЕОРТЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ІДІОСТИЛЮ ПРОЗИ

МИРОСЛАВА ДОЦИНЦЯ

1.1. Мовностилістичні чинники формування ідіостилю автора

Для аналізу мовностилістичних чинників формування індивідуального стилю письменника перш за все схарактеризуємо поняття «ідіостиль автора». Так, лінгвіст Р. Теребус, розглядаючи термін «індивідуальний стиль» називає його «ідіостиль», що «відображає індивідуальне світобачення і світосприйняття письменника через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх» [73, с. 175].

Зауважмо, що ідіостиль – індивідуальний стиль митця, в якому утворюється певна система маркованих засобів мови. Р. Теребус розглядає термін «ідіостиль» у широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні – це сукупність усіх засобів творення тексту певним автором, що дають змогу ідентифікувати його серед інших митців слова. У вузькому значенні за основу беруться мовностилістичні засоби, властиві для манери написання певного автора [73].

Творення ідіолекту особистості відбувається під впливом внутрішнього світу, власної свідомості і життєвого досвіду, хоча загальний характер цього процесу подібний в усіх мовців. Важливу роль у формуванні ідіолекту відіграють умови життя. Так, В. Волошук зауважує, що «ідіолект формується під впливом умов життя як загальних для людей, що належать одній нації, суспільній групі, одному класу, так і індивідуальних. Оскільки в суспільстві, в якому перебуває даний індивідуум, уже склалися суспільна свідомість і мова, індивідуальна мовленнєва практика неминуче виступає як частина суспільної мовленнєвої практики» [13, с. 7].

Проте автор статті далі зазначає, що спорідненість індивідуальної і суспільної практики мовлення все ж залишає за ними певну самостійність. З чого можемо зробити висновок, що ідіолект утворюють не лише відмінні

риси мови, а й усі засоби мовлення індивіда. Ідіолект – неповторна система мовлення індивіда, яка охоплює набуті та індивідуальні характеристики. Щодо індивідуальних характеристик, В. Волошук стверджує, що вони «є не тільки окремими параметрами ідіолекту (а саме такими, що можуть бути виділені як дійсно індивідуальні), але індивідуальною виявляється вся сукупність мовних засобів індивіда (вона, зокрема, може відрізнитися від іншої сукупності, тобто від іншого ідіолекту і за кількістю групових особливостей, що входять до її складу, і за їх якістю [13, с. 8].

За твердженням Ю. Дмитрівої, саме в сукупності стилістичних прийомів автора і реалізується індивідуальність його стилю. Для якого наявні певні принципи відбору та класифікації засобів мови і їх реалізація у авторській концепції твору. Зокрема, для індивідуального авторського стилю письмового мовлення характерний вербальний спосіб його вираження у використаних автором мовних засобах [25, с. 1].

Звернімо увагу й на те, що у сучасній лінгвостилістиці, окрім «ідіолекту», зустрічаємо ще поняття «ідіостиль». Найчастіше ці поняття вживають синонімічно, через що існують певні незручності у використанні, адже більшість дослідників не визнає різниці між цими термінами.

Під терміном «індивідуальний стиль» перш за все вбачають стиль митця. Під час написання мистецького твору письменник найчастіше виробляє власний стиль, окрему мову. Здебільшого автор використовує властиву йому будову фраз, улюблені слова, характерні звороти. Зокрема, можемо зауважити, що такі складники, як мова творів письменників, їх ставлення до мови, використання мовних зворотів відповідно до комунікаційної ситуації і формують мовну особистість авторів, їх ідіостиль. Проте важливим моментом стає врахування загальномовних процесів певної доби та їх зв'язок з художньою мовою [15, с. 6].

Дослідниця Л. Прокопович звертає увагу й на такі важливі чинники формування ідіостилу письменника, як особистий життєвий досвід, природні дані людини, інтелектуальний та духовний рівень, адже письменник,

створюючи образну картину, йде «шляхом пізнання й оцінки дійсності, що й формує його філософсько-естетичне кредо. Оцінювальний погляд автора організовує сюжет, він виявляється в композиції, в системі образів, у мові» [58, с. 155]. Письменник намагається видобути з кожної одиниці мови максимальний семантико-стилістичний ефект, а також максимально використати його експресивну функцію. Серед чинників, які також відіграють важливе значення в індивідуальному стилі є стан літературної мови, і, зокрема також художнього мовлення, естетичної організації, мовної мода. В певну епоху пишуться саме так, й індивідуальні стилі дуже своєідні, схожі, хоча кожен намагається виробити свій власний стиль художнього мовлення. Найталановитішим вдається все-таки прорвати коло загальноприйнятої обов'язковості, щоб явити світу мистецтво свого слова.

Зокрема, Р. Теребус стверджує, що основними компонентами, які творять ідіостиль письменника, є «композиція, тема твору, художній зміст, відповідні стилістичні засоби, часовий колорит, багатство мови автора, а також стилетворчі чинники, серед яких важливе місце відводиться світогляду автора, а також на становлення індивідуального стилю письменника впливає епоха, суспільно-історичні умови, ідеї тощо» [73]. У свою чергу Світлана Єрмоленко вважає, що ідіостиль перш за все ґрунтується «на зв'язку мови і мислення, на формуванні мовної картини світу, в якій поєднано загальне й індивідуальне, загальне й одиничне» [30, с. 305].

Аналізуючи творчий шлях Мирослава Дочинця, Р. Теребус звертає увагу на те, що письменник почав писати ще в шкільному віці, потім працював журналістом обласної газети протягом багатьох років, а пізніше почав займатися видавничою справою. Зокрема, будучи сином «містечкового філософа», як сам митець каже про свого батька, з раннього дитинства при звичаївся до читання філософських праць, захоплювався творами Г. Сковороди. Багато подорожував. «До письма прийшов сформованою особистістю», – каже письменник [73, с. 176]. Митець тонко відчуває слово, закоханий у мову та звичаї своїх земляків, любить свій край, пишається

народом. Дослідники літератури відзначають інтелектуальність його творів та підкреслюють специфічну «лексикографію письма», своєрідну стихію мови, що є головним героєм творів митця.

У свою чергу О. Іщенко, подібно до Р. Теребуса, стверджує, що світоглядні та художньо-естетичні орієнтири творчості М. Дочинця характеризуються осмисленням людини як найбільшої цінності, письменник особливу увагу приділяє її внутрішньому світові, трактує фізичну та інтелектуальну свободу як необхідні чинники для індивідуальної ідентичності, самовдосконалення, самоактуалізації, що вказує на гуманістичне спрямування творів письменника. Зокрема, О. Іщенко зауважує, що пафос творів письменника художньо реалізується у наступних аспектах: «концепція героя, виразника ідейно-естетичних позицій автора; конфлікт «людина – стихія» та «людина – система»; зображення боротьби героїв із життєвими та історичними обставинами» [37, с. 24]. Таке поєднання різних аспектів у творах М. Дочинця, на нашу думку, спричинене небайдужістю письменника до людини, її життя, а володіння мовностилістичними засобами дало змогу вдало втілити ці переконання у його прозі.

Дослідниця Л. Прокопович, аналізуючи формування ідіостилю письменника, зазначає, що Мирослав Дочинець «по-своєму дивиться на світ, по-своєму сприймає і розуміє його. Усі його думки, спогади перейшли в Слово і в Слові живуть. Слово він розуміє і сприймає як щось рідне і близьке. Тому і сентенції, пов'язані з образом думки, слова, глибокі, відбивають особливий стан душі, переживання, емоції: Слово, позбавлене любови, невиразне і марне» [58, с. 160]. Зокрема, на думку дослідника, в основі ідіостилю прозаїка лежать такі поняття, як «доступність, простота і водночас глибина суджень автора, залучення прикладів із власного життя», які стали основою для сприйняття й утвердження християнських цінностей. Велику роль у мовностилістичному формуванні стилю письменника відіграють афоризми Мирослава Дочинця, які становлять семантичну підсистему його мовної творчості, «у цій підсистемі актуалізованими виявляються лексеми,

пов'язані з концептами «батьківщина», «життя», «світ», «праця», «любов», «щастя», «доля», «жінка». Проаналізовані концепти – це водночас стильові ознаки мови української літератури початку ХХІ ст. У словесній картині художнього твору афоризми сприймаються як невід'ємні елементи тексту, стилетворчі одиниці» [58, с.160]. Можемо зробити висновок, що твори Мирослава Дочинця характеризуються високим стилем, прагненням не лише відтворити дійсність, а й надати їм образної форми та експресивності, щоб викликати у читача зацікавлення.

Зокрема, для збагачення художньої мови письменника велику роль відіграла народна пісня, адже «це найгеніальніше, що створено українським словом», – зауважує в одному з інтерв'ю М. Дочинець, і додає: «Тут проявляються містичні речі: що давніше слово, що більше воно було в користуванні нашими давніми предками, то сильніша його дія на читача. Я розкошую в цій лексиці, відроджую її, оживляю. І вона сама стає живою водою прози» [38]. Подібно до Л. Прокопович, О. Іщенко звертає увагу на те, що письменник активно використовує у своїх творах діалектизми й архаїзми, які вважає запорукою духовного зв'язку з предками.

Звернімо увагу на авторську характеристику своїх творів Мирославом Дочинцем, на яку звернув увагу Р. Теребус: «про свою письменницьку роботу М. Дочинець каже, що це дуже особистісний та інтимний процес, а його герой несе сутність, духовну якість. В одному з інтерв'ю автор підкреслив, говорячи про головного героя своїх творів, його бесіди, життя, що – це творчість. Це ритуал, коли немає зайвих слів, рухів, метушні, а все достойне, гідне, красиве» [73, с. 175]. Так, аналізуючи мовну особистість письменника, Р. Теребус зауважує, що світогляд М. Дочинця, який представлений у художніх та есеїстичних творах, відображає його внутрішній світ, адже навіть сам письменник стверджує, що «треба народитися на Закарпатті, щоб відчути пахощі, аромат нашої мови. Те, що закладене за словами» [73, с. 175]. Зокрема, мовна основа текстів характеризується вживанням поряд із загальноновживаною розмовної лексики

та діалектизмів, а також помітне часте функціонування й неологізмів. Також ще однією особливістю його творів є вживання фразеологізмів, прислів'їв і приказок, що надає мові творів експресивності. Зокрема, одним із характерних засобів, відображених у творах, є вживання художніх засобів, зокрема епітетів та метафор [73, с. 175].

Відповідно до того, що велику роль у формуванні ідіостилю автора відіграє його світогляд, вважаємо доцільним звернути увагу також на морально-етичні ідеали батька, схарактеризовані О. Іщенко, які набули вирішального значення у формуванні світоглядних позицій та художньо-естетичного мислення М. Дочинця. Зокрема, «домінантна для творчості прозаїка ідея служіння виникла завдяки його настановам: «Перш, ніж ти щось робиш, повинен поставити запитання: для чого ти це робиш і як?» Кожну справу треба робити зі смыслом, тоді вона так чи інакше вдається і комусь служить, а не тільки тобі чи твоїм амбіціям», окремі епізоди з життя Івана Юрійовича (батька письменника) були художньо відтворені в сюжеті роману «Вічник» [38]. Зокрема, батько М. Дочинця, повернувшись з таборів, закінчив філософський факультет Київського університету, а згодом і аспірантуру, проте не зміг реалізуватися в науковій сфері, адже не отримав дозвіл на захист дисертації, присвяченої філософській думці на Закарпатті першої половини ХХ століття, не дозволили захистити. Іван Юрійович перебував під постійним наглядом представників влади, що, звичайно, позначилося на майбутньому його дітей: «ми з братом довго відчували це тавро», – пригадує в одному з інтерв'ю Мирослав Дочинець [38]. Постать батька стала поштовхом до формування М. Дочинцем власного художньо-естетичного ідеалу – «людини, яка зуміла з гідністю протистояти тоталітарній системі, подолати її згубні наслідки, не втратити свою індивідуальну і національну ідентичність» [38,]. У свою чергу, уміння виживати в екстремальних умовах, потяг до самоосвіти та провідні риси характеру батька («гострий розум, оригінальне мислення, титанічне

працелюбство, простота і готовність») дали змогу письменнику реалізувати себе як письменника та журналіста.

Зокрема, О. Іщенко під час аналізу інтерв'ю М. Дочинця описує його думку щодо становлення власних художньо-естетичних смаків письменника, у якому значний вплив мала журналістська діяльність, яка «сформувала основні ознаки ідіостилю – афористичність, лаконічність, образність, посилену увагу до художньої деталі, «подобу легкості, картинності епізодів і ефект присутності» [39, с. 5]. Письменник, порівнюючи роботу в газеті та написання художнього тексту, зауважує, що «журналістика примітивно запитує: що, де, коли? А література – як і чому? Зате журналістика є дуже доброю школою для прозаїка» [39, с. 5]. Як зауважує О. Іщенко, публіцистика допомогла майбутньому письменнику «накопичити життєвий досвід, сприяла осягненню глибин людської психології, вивченню естетичних і духовних запитів аудиторії, освоєнню механізмів впливу на читача. Варто зазначити, що М. Дочинець-журналіст спеціалізувався на створенні проблемних і портретних нарисів, і це визначило жанрову парадигму та ідейно-тематичний зріз подальшої літературної творчості автора» [39, с. 5].

У свою чергу, О. Талько звертає увагу на магічний реалізм, який є одним з основних художніх принципів у творах М. Дочинця. Так, для його романів притаманне зображення казкового й фантастичного як реального й буденного. Дослідниця простежує й такі ознаки магічного реалізму, як «своєрідне вільне поводження із часом і простором; беззаперечне сприйняття героєм логіки магічних подій; залучення численних деталей сенсорного сприйняття; афористичність та образність мови; використання прийому очуднення; звернення до національних джерел, широке використання фольклору; активне включення образів тотемних тварин, рослин, анімалістичні уявлення тощо; протиставлення минулого із сучасним, астрального – з фізичним; синтез побутового і чарівного, сучасності та історії, дійсного й уявного [71, с. 434].

А. Вегеш зазначає ще одну стильову домінанту у творах Мирослава Дочинця, яка полягає в тому, що автор принципово не використовує звичайні імена для найменування своїх головних героїв, а лише називає їх загальними назвами. Дослідниця звертає увагу на особливість відбору загальноживаного в суспільстві імені для художнього твору, під час якого автор зосереджується на його етимології. Так, імена центральних дійових осіб прози М. Дочинця мають глибокий підтекст, який вказує на ретельний підбір власного імені для свого персонажа [9, с. 10].

В. Бездір стверджує, що в першу чергу на характер прози М. Дочинця великий вплив мала рідна земля, а саме Закарпаття, його гори, ліси й полонини, які стали основним місцем дії у більшості творів письменника: «Моя творчість – не література вітру, а книги Дому. В мене така філософія: там, де ти народився, ти потрібен найбільше. Тут твоє серце. Куди б ти не пішов, принесеш із собою тільки те, що маєш» [4]. Відповідно до цього, сміливо можемо вважати твори М. Дочинця націософськими, адже в них активно пропагуються думки любові до рідної землі, зв'язку між поколіннями, поваги до власного роду й незабутності свого походження, взаємозв'язку людини й землі, людини й природи загалом.

О. Вертипорох, аналізуючи постать Мирослава Дочинця, описує його ставлення до життя: так, замість гонитви за матеріальними благами й статусом, письменник пропагує неспішний рух за здоров'ям, яке вважає дорогим у всіх сенсах. Дослідниця вважає, що у його творчості переплелися такі постулати, як «прагнення до єднання з природою, суміш радянських ідеалів про гідну просту працю та християнського смирення» [10, с. 76]. Зокрема, проза письменника пройнята різними архаїчними висловами, метафорами, образами, порівняннями, доповненнями, а також порадами й рекомендаціями. О. Вертипорох описує свої враження від мови написання кожної сторінки: «немов ковток живої цілющої води, яка надихає і створює в уяві нову казку, нову реальність, таке собі маленьке диво. Письменнику близька до душі тема духовності, головний герой є віруючою людиною, але

несе в собі цю віру у Бога, не як у спасителя і вседержителя, а йде з ним по житті, як з ангелом у руках, підігриваючи це світло своїм внутрішнім» [10, с. 77].

На майстерне використання письменником художніх засобів, а саме метафор, звертає увагу С. Жила, так, метафори М. Дочинця – розкішні, а це вказує лише на те, що він вміло помічає подібність й творить індивідуально-авторську мовну картину світу. Митець досить часто використовує прозопопеї, або персоніфікації, які виконують текстотвірну та емоційно-оцінювальну функції. Персоніфікації у творах автора є промовистими, а їх вага така велика, що вони «насихують текст ланцюжками-метафорами, які розширюють внутрішні межі слова» [34, с. 50]. Така майстерність у використанні та поєднанні мовних елементів вказує на безумовний талант письменника.

Отже, у формуванні ідіостилю письменника чималу роль відіграв його світогляд, який був сформований різними життєвими обставинами, серед яких і нелегкий життєвий шлях батька, який вивчав філософію, тому у творах Мирослава Дочинця простежується використання афоризмів, прислів'їв та приказок, художніх засобів, серед яких варто виділити майстерне творення метафор та персоніфікацій; а також фразеологізмів, що надавали текстам помітної експресивності. Зокрема, робота в газеті дала змогу виробити власну манеру письма та тематику творів. Письменник активно використовував загальноживану розмовну лексику та діалектизми, а також неологізми. Серед художніх засобів помітне частотне вживання епітетів та метафор.

1. 2. Характеристика ідіостилю М. Дочинця у наукових розвідках

Прозові твори Мирослава Дочинця мають характерні стильові особливості. Серед яких мовне оформлення, провідні мотиви, образи героїв,

ідейне та смислове навантаження тексту, які у єдності формують індивідуальний стиль письменника.

Успіх творчості закарпатського письменника, на його думку, ґрунтується на популярній у наш час мотиваційній літературі. Незважаючи на подібні іронічні відгуки про творчість М. Дочинця, сучасні українські літературні діячі дають схвальні відгуки про романи «Вічник», «Многії літа...» та «Світован». М. Слабошпицький називає твори «Вічник» і «Криничар» епохальними, і переконаний, що «твори М. Дочинця «підмикають» читача до інтелектуального поля всієї літератури. Це окремий материк нашої літератури». В. Базилевський називає романи М. Дочинця книгами «глибокого дихання». Роман «Вічник» відомий літературознавець і громадський діяч Є. Сверстюк назвав «книгою століття» [цит. за: 2]. На перший погляд, книги М. Дочинця легко розбираються на цитати, які, здається, списані з соціальних мереж. Але, на нашу думку, потрібно сприймати їх, у першу чергу, як твори художньої літератури і вдалу стилізацію, а не як посібники з медицини. Якщо письменник своєю творчістю зумів викликати дискусію у літературних колах, зацікавити читачів інтелектуалів та, водночас, простих людей із народу – це свідчить про великий талант та оригінальність мислення. Н. Каралкіна зазначає: «...Мирослав Дочинець воліє уникати слова «унікальний», хоча в літературі він здійснив майже неможливі речі: змусив типового українця взяти книжку до рук. ... Кажуть, що його фоліанти – це більше, ніж книги, тут є все, що потрібно як звичайній людині, так і вимогливому бібліофілу. А критики, натомість, жартують про стиль його книжок: «Є детектив, є роман, а є – Дочинець» [40, с. 22]. Письменник своє творче кредо висловив так: «Пиши так, наче розмовляєш із найближчою людиною» [73, с. 27]. Саме тому його книги однаково легко сприймаються читачами різного освітнього рівня. Автор із перших слів твору налагоджує психологічний зв'язок із читачем, створює довірливий діалог, непомітно примушує замислитися над одвічними питаннями буття людини. М. Дочинець зізнається у тому, що його письмо

викликає довіру читача. Для письменника художній твір – це не просто красиві слова, красива мова. «Я зрозумів у якийсь період життя (можливо, досить пізно, адже писав я багато), що слово має нести довіру, харизму. Коли те, що читаєш, викликає довіру, книжка буде мати успіх. Я до цього йшов довго, це мій стиль, мій дух», – зізнається М. Дочинець [58, с.156]. Для письменника книга має сакральне значення. Художній твір – це результат співтворчості Бога і людини, тому містить у собі мудрість небесну і «крихти хронопису нашого народу» [37, с. 24].

Г. Вовченко звертає увагу на такі особливості стилю художніх творів М. Дочинця, як використання народної стихії в мовленні персонажів, а також авторської мови, яка створює неповторний колорит й українську мовну особистість, яка наділена почуттями національної гідності, не має ознак меншовартості та є стійкою до несприятливих для розвитку мови умов, які були породжені спочатку ворожим імперським режимом, а потім комуністичним режимом, а в умовах сучасності глобалізацією та байдужим ставленням до державної мови з боку чиновників [12, с. 342].

Зокрема, Г. Вовченко зауважує, що для прозових творів М. Дочинця характерна єдність українознавчого світогляду та української мови, яка у своєму літературному варіанті демонструє потужне джерело народного мовлення. Сааме так автор реалізує незнищений зв'язок з рідною землею та українством. У своїх творах М. Дочинець возвеличує Людину. Головним героєм його творів стало «чоловіцтво, чоловік як воїн життя, за життя і для життя» [12, с. 343]. Так, у романі «Вічник» гололольний герой вміє все: «лікувати, будувати, утихомирювати стихію, воювати за справедливість, сидіти за це у тюрмі без надії на помилування, не упокорюватися насильству, мандрувати, любити і розуміти природу, людей і людське – цей ряд можна продовжувати без кінця, – але бути просто людиною» [12, с. 343]. У романі «Горянин» головний герой несподівано втрачає все, проте сенсом його життя стає боротьба за кожен клаптик своєї родової землі. Варто зауважити, що цей герой навіть не має імені, а лише названий Старий. За твердженням

Г. Вовченко, герої творів М. Дочинця утворюють фундамент нації, адже вони – прості, непоказні, стійкі духом, саме на них тримається світ [12, с. 343]. Відповідно до цього, можемо стверджувати, що М. Дочинець намагається творити образ ідеальної, на його погляд, людини, патріота своєї землі, самовідданого захисника Батьківщини.

Ю. Бобик подібно до Г. Вовченко, звертає увагу на характерну для прози Мирослава Дочинця тему загальногуманістичних основ життя пересічного українця. Так, провідними мотивами творчості письменника стають ставлення до себе, один до одного, до природи, до навколишнього світу загалом. Майже в кожному своєму художньому творі автор акцентує увагу на необхідності розуміння життя як найвищого дару, який має людина. Загалом, в усіх творах М. Дочинця порушується тема людини як найвищої цінності.

Ю. Бобик, аналізуючи життєвий шлях героїв М. Дочинця, робить висновок, що типово це мандрі, взаєностосунки з людьми, які діляться своїм досвідом, знаннями, мудрістю, а також втілюють концептуальне міркування, наведене у письменником у його романі «Вічник»: «немає в нас серед людей ні ворогів, ні друзів, але кожен з них – малий чи великий учитель, що, як придорожній стовп, направляє твій поступ» [6, с. 111]. Цей факт дослідниця пов'язує і з жанровим тяжінням автора до пригодницько-притчевої форми оповіді.

Зокрема, В. Криворучко, аналізуючи проблему «європейської» людини у творчості Мирослава Дочинця, зазначає, що для письменника визначальними є загальногуманістичні принципи, притаманні європейським демократичним постулатам та цінностям. Цей факт простежуємо у кожному образі, у кожній фабулі творів автора, таким чином він намагається відстоювати вічні життєві істини, стверджуючи, що його твори «про одне – про Служіння, про Гідність, про Віру, Надію і Любов» [44, с. 63]. Так, тексти Мирослава Дочинця пронизані такими гуманістичними цінностями, як повага до прав і гідності особистості, довіра, толерантність. У Мирослава Дочинця

зустрічаємо таке трактування української європейської ідентичності: «Ми – європейці давно, ще раніше, ніж Європа була створена. І чомусь весь час це обстоюємо на генетичному рівні. Але це не важливо. Важливо, як ми розвиваємося внутрішньо, як ми до цього підіймаємося. Я завжди пишу про людину. А вона одна й та ж, починаючи від напівдикого кроманьйонця» [44, с. 64]. З описаного вище можемо зробити висновок, що стильовою рисою творчості Мирослава Дочинця є пропагування європейських цінностей, які споконвіку притаманні українцю.

У свою чергу, О. Іщенко описує героїв М. Дочинця так: це чоловіки похилого віку, які переосмислюють своє минуле та прагнуть поділитися багатим життєвим досвідом, застерегти від помилок. Звернімо увагу на особливості викладу матеріалу в формі спогадів, який «у поєднанні зі значною кількістю філософських узагальнень налаштовує на роздуми про сенс буття, вказує на важливість шанування народних традицій для сучасної людини» [7, с. 15]. Зокрема, крім апелювання до вічних філософських істин, для стилю М. Дочинця характерне звернення до актуальних проблем сучасності, а саме до впливу інформаційного середовища на становлення особистості, взаємозв'язку людини і природи, конфлікту особистості та суспільства й, зокрема, зображення випадків втрати ідентичності не лише індивідуальної, а й національної та соціальної [7, с. 16]. Тож письменник глибоко переймається долею людини, її становленням у соціумі

Варто звернути увагу на ще одну стильову особливість прози М. Дочинця, яка пов'язана з тематикою сюжетів. Так, в основі творів письменника лежить національний колорит гуцулів, який здебільшого слугує наскрізною сюжетною лінією. Автор, як ніхто інший, знає життя горян-гуцулів, тому йому вдається майстерно відтворити всі його особливості. Ця стильова риса вказує на суттєву відмінність художніх творів Мирослава Дочинця від інших авторів, яка полягає в особливій виразності, переконливості, пластичності, а головне – у відтворенні національного колориту в образах своїх героїв [6, с. 111].

Звернімо увагу на статтю Ю. Бобик «Стильова палітра прози Мирослава Дочинця», у якій вона здійснила детальний аналіз стилістичних особливостей прози письменника. Як зазначає дослідниця, літературознавці одностайні у думці, що твори Мирослава Дочинця сягають корінням в літературну традицію, бо частково перегукуються із «Робінзоном Крузо» Даніеля Дефо, а також із творами Фенімора Купера, Михайла Коцюбинського та іншими письменниками. Звернімо увагу на особливості часу і простору у творах письменника, прозаїк вдало чергує різні часові простори, автор так міцно переплітає долі різних людей, що вони здаються одним цілим. Ю. Бобик усі прозові твори митця умовно поділяє на три частини: «зачин (роздуми про слово), основна частина (безпосередньо життєва історія) й кінцівка (висновки й настанови майбутнім поколінням) [6, с. 112].

У свою чергу М. Васьків під час аналізу творчості М. Дочинця з'ясував, що письменник через зображення життя одного героя відтворив минуле й сучасність усього етносу. На думку М. Васьківа, особливістю творчості М. Дочинця є «відверте повчання, яке, по-перше, не є недоліком творів, а визначає ідіостиль письменника, головні герої якого – люди мудрі, досвідчені, з насиченою біографією. По-друге, пояснюються орієнтацією на сучасного читача, його бажанням та вмінням пояснювати прочитане» [8, с. 26].

Ще однією стильовою рисою, яку виокремила Ю. Бобик, є гіпертекстуальність із пародіюванням, використання якої простежуємо у кожному прозовому творі автора, наприклад, у «Вічнику»: «Був на світі один чоловік, смішний, як я. Все його з дому кудись тягло. Двадцять років поневірявся морями. А звався Одиссей. Видати, завзятим волоцюгою був Одиссей!» [6]. Письменник, послуговуючись інтертекстами, «іронізує над стереотипним сприйняттям оповідей про гомерівського героя. У якості інтертексту письменник використовує прецедентні імена Одиссея, Дон Кіхота» [6]. У такий спосіб автор намагається нівелювати їх героїзм і

возвеличити на їх фоні просту людину у її гармонії з навколишнім світом. У своїх творах митець засуджує тотальне захоплення чужими «штучними» персонажами і намагається створити образ героя-українця, який стане близьким нам за духом і життєвими переконаннями, а також зможе стати прикладом для наслідування. Зокрема, письменник використовує образи реальних людей, які стають прототипами його героїв, так, Криничар має свого прототипа в історії Мукачева, русина, який мав авторитет у Відні, Будапешті, Варшаві, Ужгороді та Лемберзі [6, с. 114].

Як уже зауважувалось вище, особливий вплив на творчість письменника мав його християнський світогляд. Ю. Бобик вважає, що основним джерелом ідейно-філософських концепцій прози Мирослава Дочинця є Біблія, адже знаходить у його творах прямі цитати з Книги: «Бо легкі на суд ті, що не творять»; «Радше верблюду пролізе в вушко голки, ніж багач у Царство Небесне» [6, с. 115]. Також алюзією до Євангелівської історії від Св. Луки про ловитву риби Ісусом на озері Генісаретському є сон Вічника про рибу: «Снилася риба, що сама скаче мені в сіті через каміння. І той, майже біблійний, сон не полишав мене увесь день, стояв перед очима. Аж доки на березку ріки я не узрів його в явині» [6].

Інтертекстуальність, яка притаманна стилю письменника, виконує в романах такі основні функції: «втягує читача в інтелектуальну гру, змушує працювати пам'ять, ерудицію, аби вгадати претекст та декодує інтертекстеми, запускає процес асоціацій з сюжетами» [6, с. 116]. За спостереженнями Ю. Бобик, використання інтертекстових елементів сучасним українським прозаїком розширює палітру додаткових смислів у творах. Так, характерні для творів М. Дочинця стислість, лаконізм, метафоричність призводять до того, що у слові чи словосполученні зосереджується головна ідея або концепт, під час створення метафоричних образів чи мікронovel типу: «Богоприсутній світ», «Рот не город, не загородиш», «В череві дерева» [6]. Ще одну стилетворчу функцію відіграє метафора, вона має особливе значення в мистецькому арсеналі митця.

Мирослав Дочинець вміло використовує у своїх творах мотиви з народних легенд, міфів та переказів, а також активно вживає прислів'я, приказки, приповідки, співанки. На цю стильову особливість звертає увагу й Л. Горболіс, під час дослідження романів «Горянин» та «Світован» дослідниця виокремлює «роль та значення традицій, звичаїв, неписаних правил і норм, народних вірувань у формуванні екологічної культури головного героя твору» [16, с. 124-132].

Талант митця Ю. Бобик вбачає також у блискучому відчутті мелодійності мови. Письменник збагачує мову своїх творів діалектною лексикою, добираючи найвлучніші слова. Вагому частку літературного доробку Мирослава Дочинця становить цінність мови та її багатство, яке дає змогу втілювати будь-який образ.

Зокрема, В. Базилевський звертає увагу на особливість оповіді у прозі, яка представлена монологом-сповіддю, що є прямою формою психологізму. М. Дочинець, на думку дослідника, – майстер широкого мислення, оповідач, який вміло послуговується знаннями психології читача, «його «Вічник», «Горянин», «Криничар» залишили у пам'яті пізнавальний матеріал, інтригуючи події, мову героїв та їх характери» [2, с. 45].

Ю. Бобик звертає увагу також на такий засіб втілення художнього психологізму, як «акцентування на зображенні психічних станів персонажів». Письменник за допомогою художньої майстерності відтворює особливості поведінки людини в складних життєвих ситуаціях, які загартовують її фізично і духовно, наприклад, полон, ув'язнення, виживання в умовах дикої природи. Зокрема, у прозі М. Дочинця важливу роль відіграє психологізований портрет, який є основним у творенні образу героя-мудреця: поважний вік, сиве волосся, борода, зморшки. Також у творенні художнього психологізму певну роль відіграє і пейзаж, як зауважує Ю. Бобик, кожен із головних героїв, перебуваючи у різних життєвих обставинах, тривалий час (або постійно) жив у лісі, горах, за рікою, з тваринами [6]. Тож можемо зробити висновок, що провідними стильовими елементами прози М. Дочинця

є психологічний портрет та пейзаж, які у єдності увиразнюють творчу манеру митця.

У свою чергу М. Васьків простежує у творах письменника наявність глибокого морально-етичного змісту, адже у них переважають відверті повчання та сентенції. Загалом з повчань можна утворити повноцінну книгу афоризмів, крилатих висловів чи публіцистично-дидактичних текстів. З чого випливає наступний аспект стилю Мирослава Дочинця – афористичність прози. М. Васьків вважає цей факт специфічною особливістю ідіостилу письменника, адже головними героями творів його є мудрі, досвідчені, з насиченою біографією люди, відповідно відтворення їх багатого життєвого досвіду вимагає певного узагальнення, яке дасть змогу читачеві вчитися на чужих помилках і мудрішати, аналізуючи чужий досвід. Ще однією причиною глибокого афоризму прози є той факт, що у сучасному світі читач здебільшого відмовляється від самостійного аналізу тексту та осмислення його істин, тому письменник робить це замість читача, вводючи у текст підказки інтерпретації напрому, щоб, окрім естетичної насолоди, реципієнт отримав можливість «безпосередньої корисності для повсякденного існування і буття у світі людей» [8, с. 26].

Зокрема, М. Васьків під час аналізу творчості Мирослава Дочинця звертає увагу на те, що «автор здобутки світового і власного досвіду в формі узагальнень, ідіом, крилатих висловів переводить на мову епічного твору, розкриває через подієву канву; читачі, сприймаючи сюжетні перипетії, приходять до осягнення важливих для автора афоризмів, думок, міркувань, якими він уважав за доконечне поділитися з реципієнтами» [8, с. 27]. Таким чином, авторські сентенції дослідник об'єднує за кількома концентрами, важливість яких визначається індивідуально кожним читачем. Л. Прокопович, подібно до М. Васьківа, звертає увагу на афористичність висловів митця: «сентенції Мирослава Дочинця – це ключ для глибшого пізнання світу, в якому він живе і творить. Лаконічні спостереження автора охоплюють багато тем, морально-етичних проблем» [8, с. 27], що покликані

влинути на свідомість читача, донести важливість порушених автором проблем.

Отже, стилістичні особливості прози Мирослава Дочинця характеризуються наявністю морально-етичного змісту: автор не лише наводить різні повчальні життєві ситуації, а й дає підказки для їх інтерпретації, що полегшує сприймання тексту та відповідає особливостям сприймання художнього тексту сучасним читачем. Зокрема, для стильової манери автора характерне використання інтертекстових елементів, художнього психологізму, здобутків народної творчості, які творять основу його творів. Велике значення автор надає національним мотивам, які реалізуються в образах його героїв, до них відносимо також мовні особливості. Відтворення національного колориту, створення героя-українця, який став би прикладом для наслідування – основа творчості письменника. Загалом, стильова манера митця стає самобутнім виявом у сучасній українській літературі.

1.3. Лексичні і фразеологічні одиниці як носії ідіостилю прози Дочинця

Мовні елементи стають основним джерелом пізнаваності письменника, його відмінності від інших, проаналізуємо їх у прозі Мирослава Дочинця. Слушну думку знаходимо у статті Л. Прокопович, яка вважає, що письменника захопила «первісна «мовна сила» людського духу, завдяки якій сформувалося те неповторне самобутнє народне світобачення» [59, с. 5]. Відповідно письменник, маючи на меті відтворити духовну своєрідність закарпатського народу, задіює все багатство виявів рідної мови, яке дозволить повноцінно відтворити духовну своєрідність свого народу, передати його почуття, переживання, стиль життя. Л. Прокопович простежує у прозі Мирослава Дочинця образну ілюстрацію відомої концепції Й. Гердера, який вважав, що національна культура нероздільно поєднана з природно-географічним середовищем, у якому вона функціонує. Саме у

природно-географічному середовищі народжується і зберігається дух народу, що, у свою чергу, простежується в «культурі, звичаях, обрядах, у мові, у переказах і легендах, у світосприйнятті закарпатських українців» [59, с. 6].

Увиразнюючим елементом лексики творів Мирослава Дочинця є діалектизми, які є вагомим засобом, що відображає матеріальну і духовну культури, саме тому письменник майстерно вводить у канву своїх творів елементи закарпатської говірки. Так, наприклад, для позначення хліба М. Дочинець у творі «Горянин» використовує такі діалектизми: *«богач, локша, попелюх, оципок, налисник, гречаник (пекли з гречаної муки)*. Порівняймо святочні назви хліба: Великодня паска, Різдвяний корачун, юрівник, коврій» [81].

О. Микитюк характеризує мову прози Мирослава Дочинця називаючи її постійним продиранням через штампи», він ретельно добирає слова, оскільки – цк «муштрування й мордування слова» , що й творить стиль письменника . Дослідниця, подібно до Л. Прокопович, вважає, що самобутні риси авторського мовлення реалізуються саме у використанні лексичних діалектизмів, функції яких полягають у подачі відомостей про матеріальну культуру жителів певної місцевості, стилістичному увиразненні та емоційному наповненні тексту.

Погоджуємось з думкою О. Микитюк про те, що емоційну наповненість лексичного складу творів М. Дочинця формують словотвірні діалектизми, які здебільшого утворені такими способами: «суфіксальним (*дітвацтво (діти), легінство (юнацтво), дідизна, дивот, домівство, думкувати, населець, паніка (пані), хлопчук, читальник, школувати*), префіксальним (*навчитель, памолодь*), префіксально-суфіксальним (*бездомництво, заледеніти недоросток*), суфіксально-постфіксальним (*способився*), префіксально-суфіксально-постфіксальним (*захолодитися*) способами та основоскладанням (*сонцежар, старовік, сухоліття*)» [50, с. 86]. Також дослідниця виділяє низку безсафіксних утворень типу *замір, здогад, покорм, спомин*, у мовленні творів М. Дочинця, що, у свою чергу, є

свідченням високої досконалості діалектного мовлення. Варто зауважити, що діалектні особливості мови найбільшою мірою проявляються у фонетиці, проте у художніх творах фонетичні риси відображаються найменшою мірою, оскільки вони часто нівелюються потребою нормативної орфографії.

Зокрема, за спостереженнями Л. Прокопович прикметною особливістю мовостилю письменника є «функційне навантаження власних назв у романах, онімів – антропонімів, топонімів, зоонімів тощо» [60, с. 26]. Мирослав Дочинець ретельно добирає імена своїм героям, щоб повноцінно втілити ідейний задум, а також чітко вказати місце перебігу подій, рід занять героїв та спосіб їх життя. А. Вегеш характеризує власні назви у творах «Криничар» і «Вічник» так: «...всі вони виконують символічну функцію, несуть характеристичний заряд, тобто промовляють. Автор називає своїх героїв (а значить і романи), метафорично – Вічником, Криничарем,...здебільшого ігноруючи традиційне наймення, яке людина отримує при народженні. Цей художній прийом вияскравлює надособистісний характер виголошуваних істин» [9, с.10].

М. Яцьків зазначає, що використання діалектної лексики у мовленні персонажів та авторської мови дало змогу письменнику створити «реальні часово-просторові й об'єктні виміри зображуваного» [81, с. 254].

На майстерне використання діалектної лексики звертає увагу й О. Талько, яка стверджує, що талант письменника «проявляється не тільки в тім, що він уміє знаходити потрібні слова у словниках і в своїй пам'яті, а переважно в тім, що він уміє їх творити, вирощувати в такій необмеженій, невичерпній кількості, якої вистачає і для літературної, і для народної мови» [71, с. 432]. Це загалом вказує й не те, що діалектизми, подібно до авторських неологізмів, сприймаються читачем невимушено й природньо.

Л. Прокопович також звертає увагу й на використання арготичної лексики у художніх творах митця. Мирослав Дочинець володіє майстерністю «передавати опис і через синтаксичні форми, що функціонують у нерозривній єдності з лексичним наповненням, з характерними асоціаціями,

які переносять читача у чітко окреслений соціальний простір» [62, с. 140]. Використання арготизмів має свої особливості, так, вони повинні бути введені в канву художнього твору, відповідно до стилістичних та естетичних норм. Доцільність їх використання створює особливу креативність та визначає «націленість автора на незвичність мововираження, прагнення акцентувати увагу читача» [62]. Цей факт пояснює вживання арготичної лексики письменником, який має на меті залучити читача до прочитання власних творів, зацікавити його, і, як наслідок – вплинути на його свідомість.

Л. Прокопович стверджує, що Мирослав Дочинець у своїй художній творчості зробив вагомий внесок у розвиток української аргосистеми. Найбільш уживаними є арготизми в романі «Лис», які використані в авторській мові, і в мові персонажів. Здебільшого арготизми характеризують поведінку та вчинки персонажів. Так, «враховуючи специфіку занять малолітніх злочинців, автор називає їх «чистильники», «бомбісти», «докери», «законники»» [62]. Звернімо увагу також на добір лексичних компонентів: замість дієслова красти, автор послуговується арготизмами скубати, перетрушувати, зазіхати, чистити, гріти чи, наприклад, громити – працювати на замовлення. Для змалювання простору, де відбуваються події, письменник вживає такі арготизми: *короїдка, зона, дизо, шизо*. Художник добирає низку контекстуальних синонімів – *виправно-трудова колонія, територія, де закон відпочивав, невільний світ, доросла зона*, які передають локальний колорит оповіді, сприймаються як елементи художньо-естетичного освоєння дійсності» [62, с. 141]. Л. Прокопович підкреслює майстерне використання письменником арготичних лексем типу *кент, шушваль, благородний*; емоційно-оцінних експресивних утворень: *види маю, капусту довірити, в козирних фігури ходять, Одесу-маму чесати густим гребенем, не блатна тля* – які влітаються в канву твору, надаючи йому не лише ситуативно-психологічного навантаження, а й формуючи особливі стильові форми, які стануть виражальними у творчості письменника.

Зокрема, дослідниця Л. Прокопович зазначає, що подібне до арготизмів семантичне наповнення властиве й для фразеологічних виразів: «здобувати авторитет, вести базар, платити по рахунках, час збирати розкидане каміння, пудрити мізки, розсусолити бедлам, ловити фарт» [62, с. 143]. Так, використання арготизмів дало змогу Мирославу Дочинцю, з одного боку, відтворити мовлення злочинного світу, для якого характерні спонтанність та малоконтрольованість, а з іншого – відтворити сімейне й соціальне становище своїх героїв. Зауважмо, що використання арготизмів не лише підсилює експресивність оповіді, а й гармонічно взаємодіє зі стилістично-емоційним тлом прози загалом, а також підсилює зацікавленість читача й створює реалістичне зображення подій, без їх ідеалізованого мовного звучання.

У свою чергу, М. Яцьків здійснила ґрунтовне дослідження фразеологічних одиниць у творах письменника, які, на думку дослідниці, є «одним із домінуючих чинників, у формуванні семантичної цілісності яких є експресивне, емоційно-оцінне значення. Тому вживання фразеологізмів у художньому тексті є дуже важливим стилістичним засобом: вони надають мовленню виразності, роблять його колоритним, яскравим та емоційним. Будучи продуктом мовотворчості народу, фразеологічні одиниці в переважній більшості мають чітко окреслене, стале, емоційно забарвлене і художньо оформлене значення та з винятковою влучністю виражають суть доволі складних явищ» [81, с. 253].

Зокрема, М. Яцьків описує і функції фразеологізмів: перш за все вони увиразнюють характеристики персонажів, описують найрізноманітніші почуття, підсилюють художність викладу, а також дають змогу передати національний колорит мовлення людей Закарпаття. Дослідниця поділяє усі фразеологізми на такі тематичні групи: загальнономовні, трансформовані та індивідуально-авторські. Серед них найбільш уживаними є індивідуально-авторські фрази [81, с. 253]. Варто зауважити, що використання фразеологізмів дало змогу письменникові відтворити колорит рідного краю,

розкрити характери персонажів, а також позитивні та негативні вчинки героїв, їх фізичний та емоційний стан.

Л. Прокопович під час аналізу індивідуально-авторських словотвірних одиниць зазначає, що активне словотворення стає виразною ознакою художнього дискурсу Мирослава Дочинця, у якому відбувається синтез формально-словотвірного й семантичного рівнів. Зокрема, на номінативний та експресивно-оцінний потенціал авторських okazionalizmів впливають такі фактори: лексичне значення мотиваційного слова, емоційне забарвлення словотвірних афіксів, сполучуваність словотвірних елементів на семантичному та стилістичному рівні [61]. Цей факт дає підстави стверджувати, що письменник створює самобутній лексичний матеріал, який не лише стане джерелом для відтворення емоційного-експресивного та психологічного стану його героїв, а й відповідатиме сучасним потребам у розвитку української літератури.

Зокрема, М. Дочинець часто інтерпретує та трансформує традиційні фраземи, М. Яцьків наводить приклади таких фразеологізмів: *як пташка в золотій клітці* – «жити у багатстві, але в той же час бути, немов ув'язненою у клітці» (пор.: *битися, наче птах у клітці* – «жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні».; *битися як (мов, наче і т. ін.) птах у клітці* – «жити в скрутних матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні і т. ін.» [81, с. 254]. Така інтерпретація вказує на те, що письменник не лише послуговується традиціями українського слововживання, а й намагається створити нові форми та значення, що увиразнять його стилістичну манеру.

Варто зауважити, що діалектні фразеологізми органічно вплітаються в прозовий твір і вживаються не лише у мовленні персонажів, а й в авторських описах героїв, подій, явищ. Загалом письменник використовує діалектні фраземи для позначення «різних сфер людської діяльності, фізичного-емоційного стану персонажів та їх характеристики: *студений отець; якби дівка віща, то не йшла би в ріща; жити, як потя* тощо» [80, с. 11]. Зокрема, у

своєму дослідженні М. Яцьків детально аналізує склад різних тематичних груп фразеологізмів, використаних М. Дочинцем, так, найбільш кількісними є «тематичні групи традиційних фразем на позначення: дій, вчинків, поведінки людини, діяльності у стосунках із будь-ким, будь-чим; якості, ознаки, стану предмета, явища, дії; характеристики, властивості та якості особи / неособи; мовленнєвої та мисленнєвої діяльності. Тематичні групи авторських трансформацій традиційних (загальнонаціональних) фразем на позначення: дій, вчинків, поведінки людини, діяльності у стосунках із будь-ким, будь-чим; фізично-емоційного стану особи; якості, ознаки, стану предмета, явища, дії; характеристики, властивості та якості особи / неособи є найбільш репрезентативними серед досліджених. Серед загальноновживаних фразем (не зафіксованих у словниках) переважають мовні одиниці на позначення: дій, вчинків, поведінки людини, діяльності у стосунках із будь-ким, будь-чим; характеристики, властивості та якості особи / неособи; фізично-емоційного стану особи; якості, ознаки, стану предмета, явища, дії» [80, с. 13].

Мирослав Дочинець велику увагу приділяє відтворенню різних виявів життя людини, стану предметів та явищ. У своїх творах він намагається якнайповніше передати всю палітру людських почуттів. Письменник цікавиться не лише зовнішністю людини, а й її внутрішнім світом. У характеристиках персонажів автор здебільшого використовує компаративні фраземи, у яких порівнює героя з певною твариною, рослиною чи іншими предметами та явищами (*сама, як ягничка; рухливий, як ртуть*). Зокрема, автор лише іноді використовує нецензурну лексику, здебільшого для позначення негативної експресії чи відтворення почуттів ненависті, тому тематична група на позначення лайливих слів є найменшою. За твердженням М. Яцьків, велика кількість аналізованих фразем є зрозумілою лише для певного середовища, оскільки вони побудовані саме на діалектному мовленні закарпатської говірки і відображають її колорит [80].

У свою чергу К. Хміль вважає фразеологізми невід'ємним компонентом у творах М. Дочинця і зауважує, що «письменник уміло використовує стилістичні можливості фразем, а також вживає їх у контексті цілеспрямовано, відповідно до ідейно-тематичного змісту твору» [78]. Автор майстерно використовує у своїй прозі різні за семантичним наповненням звороти, які вказують на фізичний стан людини, її поведінку та моральні й психологічні риси тощо. Письменник часто вдається до індивідуальних трансформацій фразеологізмів, що створює яскраву мовностилістичну експресивність. Зауважмо, що письменник вміло використав у творі фразеологізми, що характеризуються експресивністю та мають негативне значення: «*пусте місце (той, від кого мало користі в роботі, з ким не рахуються і т. ін.); брати на посміх (піддавати осуду; насміхатися, кепкувати з кого-, чого-небудь); вхопити поза вуха (ударити кого-небудь)*»[28]; Такі фраземи, на думку К. Хміль дають змогу авторові описати поведінку персонажів та їхні дії.

Зокрема, дослідниця виокремлює у прозі Мирослава Дочинця й фразеологізми з компонентом «серце», типу «*відкрити своє серце, серце набігалося, посіяти в серце, з легким серцем*» [78, с. 26]. За спостереженнями К. Хміль, у прозі найчастіше використовується фразема *серце впало*. Саме ці фразеологізми введені для передачі почуттів та переживань головного героя. Ще одним найуживанішим є фразеологізм з компонентом «око»: «*скинути око, нагострити око (держати око гостро), аж око в'яне, про людське око* та інші, такі фразеологізми з однаковим словом-концептом, мають різні значення» [78]. К. Хміль виділяє фраземи типу *говорити душа в душу* – говорити щиро, а також фразеологічні вирази зі словом «гроші» типу *пускати гроші на вітер* у значенні «марно витратити»: «Та що, коли я не звик топтати золото ногами і пускати гроші на вітер» [78, с. 27]. Мирослав Дочинець вміло вводить в канву своїх творів фразеологічні звороти, які допомагають створювати не лише емоційну-експресивність зображення подій та характерів, а й відтворюють національний колорит українців.

Варто також звернути увагу й на біблійні паремії, які активно використовуються автором поруч з іншими лексичними елементами. Так, Д. Гурська зауважує, що у мовотворчості М. Дочинця активно використовуються вислови власне біблійного походження, які письменник часто осмислює й інтерпретує по-своєму, «так, відомий біблійний вислів «Ваше ж слово хай буде «так-так», «ні-ні». А що більше над це, то те від лукавого», який забороняє давання клятви, письменник осмислює по-своєму та дещо скорочує: «На все май свій погляд, свою думку. На всі запитання відповідай «так» або «ні»; або у автора читаємо: «Бо як вчить святий Павло: «Коли Бог за нас, то хто проти нас» та порівняємо з Біблією: «Що ж скажем на це? Коли за нас Бог, то хто проти нас?»» [21].

Зокрема, Д. Гурська звертає увагу на використання, крім паремій біблійного походження, повчань й народної мудрості, типу: «*Де вродився, там знадобився; Бадиліна там найліпше росте, де впала насінина; Камінь, що котиться, мохом не поростає* та багато інших» [21, с. 3].

Таке використання біблійних паремій Д. Гурська пов'язує з прагненням митця створити джерело впливу на читача, привернути його увагу до нагальних потреб, а також допомогти реалізувати цілі релігійного дискурсу, який є властивим для творчої манери письменника. Зокрема, дослідниця, аналізуючи дібраний із мовотворчості Мирослава Дочинця лексичний матеріал, виділяє дві групи паремій: «паремії власне біблійного походження та паремії релігійного змісту з прямим та опосередкованим покликанням на Святе Письмо» [21, с. 4]. Так, у стійких висловах біблійного походження майже дослівно передається слово Боже, проте в прозі письменника простежуються перефразовані автором вислови релігійного змісту, що мають біблійне підгрунття: «*Найбільші чудеса – Божі дари*» (М. Дочинець)» [21, с. 5].

У своєму дослідженні паремій релігійного змісту у мовотворчості Мирослава Дочинця Д. Гурська доходить висновку, що думка лінгвістів про втрату на сучасному етапі розвитку української літератури можливості

розширення тематичних і семантичних груп паремійних рядів є помилковою. Також дослідниця спростовує ці судження на підставі того, що «письменник не тільки використовує у мовній палітрі своїх творів зафіксовані раніше релігійні паремії з когнітивною метою, описує духовні скарби Святого Письма, але й намагається дати життя новим, трансформованим паремійним одиницям» [21, с. 5]. Так, Мирослав Дочинець у своїх творах продовжує українські літературні традиції й намагається розвивати їх відповідно до потреб сучасності, інтерпретуючи їх та вносячи власні корективи, що є актуальним до потреб сучасного читача.

Отже, досліджуючи особливості використання лексики та фразеологічних зворотів у прозі Мирослава Дочинця, ми з'ясували, що серед лексики найбільш уживаними є діалектизми, які відтворюють національний колорит у творах, також автор часто використовує арготизми для передачі емоційних станів героїв і їх соціальної ролі. Використання okazionalizmів, у свою чергу, дає змогу авторові створити самобутній мистецький стиль, який стане основним фактором для упізнаваності письменника серед інших митців.

Загалом, використовуючи лексичні різновиди, письменнику вдається розкрити всю палітру характерів своїх героїв, їх почуттів, діяльності, позитивних та негативних вчинків. У свою чергу, використані фразеологічні одиниці формують емоційно-експресивну наповненість, стають яскравим засобом увиразнення мови творів, а також надають тексту образності. Окрім фразеологізмів, автор також використовує й паремії, часто інтерпретуючи їх зміст відповідно до потреб своїх творів. Письменник майстерно послуговується лексичним фондом української мови, щоб створити оригінальний твір сучасної української літератури, поєднавши традиції з сучасністю.

Висновки до I розділу

Формування ідіостилю письменника відбувається крізь призму його світогляду, який був сформований різними життєвими обставинами, серед яких і нелегкий життєвий шлях батька-філософа, тому творам Мирослава Дочинця притаманне використання афоризмів, прислів'їв та приказок, художніх засобів, серед яких варто виділити майстерне творення метафор та персоніфікацій. Робота журналістом дала змогу виробити власну манеру письма та сформувавши тематику творів.

Стиль прози Мирослава Дочинця характеризується наявністю морально-етичного змісту: автор не лише наводить різні повчальні життєві ситуації, а й дає підказки для їх інтерпретації, що відповідає особливостям сприймання художнього тексту сучасним читачем. Зокрема, для стильової манери автора характерне використання інтертекстових елементів, художнього психологізму, здобутків народної творчості, які творять основу його творів. Велике значення автор надає національним мотивам, які реалізуються в образах його героїв, до них відносимо також мовні особливості. Відтворення національного колориту, створення героя-українця, який став би прикладом для наслідування – основа творчості письменника. Загалом стильова манера митця стає самобутнім виявом у сучасній українській літературі.

Отже, досліджуючи особливості використання лексики та фразеологічних зворотів у прозі Мирослава Дочинця, ми з'ясували, що серед лексики найбільш уживаними є діалектизми, які відтворюють національний колорит у творах, також автор часто використовує арготизми для передачі емоційних станів героїв і їх соціальної ролі. Використання okazіonalіzmів, у свою чергу, дає змогу авторові створити самобутній мистецький стиль, який стане основним фактором для упізнаваності письменника серед інших митців. Використання лексичних різновидів, дає змогу письменнику розкрити всю палітру характерів своїх героїв, їх почуттів, діяльності, позитивних та

негативних вчинків. У свою чергу використані фразеологічні одиниці та паремії формують емоційно-експресивну наповненість, стають яскравим засобом увиразнення мови творів, а також надають тексту образності. Загалом письменник майстерно послуговується лексичним фондом української мови, щоб створити оригінальний твір сучасної української літератури, поєднавши традиції з сучасністю.

РОЗДІЛ II
ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЗІ
М.ДОЧИНЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ГОРЯНИН.ВОДИ
ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»)

2. 1. Лексико-фразеологічні особливості прози М. Дочинця у романі
«Горянин. Води господніх русел»

Мирослав Дочинець – яскрава особистість закарпатського краю, яка наділена неабияким даром творити. Його творіння – унікальне явище, яке розвинулося на теренах українського письменства. Він один із тих, хто дійсно зробив вагомий внесок в розвиток української літературної мови. Саме завдяки його художнім творам розкрито особливості закарпатського краю. Він зумів збагатити словесний запас багатьох українців за допомогою індивідуально-авторських мовно-стилістичних засобів, таких як: фразеологізми, діалектизми, архаїзми та неологізми. Використання цих засобів ми спробували дослідити на матеріалі його роману «Горянин. Води господніх русел».

У ході нашого дослідження було виявлено, що лексичний склад роману «Горянин. Води господніх русел» багатий на діалектизми. У романі ми зафіксували близько 200 діалектних слів, які відображають закарпатські говори, що розкривають національний колорит та етнічність гірських мешканців. Всі діалектизми, так само, як і фразеологізми умовно розподілили за певними семантичними групами.

Наприклад, зображення майнового стану автор розкриває з використанням діалектних слів, таких, як «газда» та «газдиня», які виступають у ролі господарів, що піклуються про добробут родини та завдяки власним силам заробляють, як у народі кажуть, «на хліб»: *«Його мати, спостерігши меткість і розважливість невістки, поволі поступилася їй становищем першої газдині»* (1, с. 38). Поряд із майновим станом, автор подає й найменування родинних зв'язків через такі діалектизми: *наньо*,

нянько, татуньо (тобто тато), мамка (мама), дідо (дід): «Так мій **татуньо** замолоду кликав маму, коли йому банувалося без неї в долині». Коли заходила мова про діда, то автор називає його дідо: «Хто, як не той, **дідо** Микула, учинив його...»(1, с. 78). У романі також зафіксовано певні діалектні слова на позначення родинних звичаїв та традицій: *свайба* (весілля), *паніка млода*, тобто наречена, *пан молодий*, у значення наречений: «*Просив пан **молодий** і паніка **млода**, абисьте загостили до них у суботу на **свайбу**. Та дуже просили, абисьте прийшли, абисьте їх хижу не обійшли*» (1, с. 52).

Кожна людина, яка живе своє життя, трудиться, намагається постійно зробити його кращим, потребує певних предметів, речей та засобів. Мирослав Дочинець також не залишив без уваги цих предметів, оскільки вони є головними для кожного. У своєму романі він зумів охарактеризувати та детально описати предмети вжитку та одяг, наприклад: *ногавиці чи гати* у значення штани: «*Батько його пропив у Мошка і корову, і царину, і **гати** на собі*» (1, с. 214), *уберя чи лахи*, тобто одяг: «*В суботу він прав **уберю***» (1, с. 174), *гачник* у значенні пасока, *капчури*, тобто шкарпетки, *взуванка*, *чуні*, *полуботки*, які є різновидами взуття: «*Взуті юні відданиці у шнуровані чобітки і кожанки поверх білих **капчурів** із червоними смугами*» (1, с. 73), *піпа* (люлька), *крисаня*, тобто капелюх, *пацьорки*, у значенні намисто: «*Важкі намиста, низинки бісеру і скляні **пацьорки** громадаються на грудях*» (1, с. 73).

Надавши діалектного відтінку, письменник до найменших дрібниць намагався передати всі дрібнички, що стосувалися побуту карпатських жителів, а саме через зображення національних страв, які славляться донині в кожному українському куточку, і не тільки. У тексті зафіксовано такі: *банош* (каша із кукурудзяного борошна), *бринза* (овечий сир): «*Коли **банош** дійшов, перевернув казан на дошку, ниткою накраяв кусні, розніс по мисках, насипаючи поряд зеленувате кришиво **бринзи***» (1, с. 22), *когутик* (карамелька): «*Баба, витеребивши з подолу мідний гріш, купувати солодкого **когутика**...*» (1, с. 76), *цукрики*, тобто солодощі, *квасіка* (різновид супу),

паленка (горілка): *«Ковтнув паленки, та вона ще гірше розпекла нутроці»* (1, с. 160).

Напевно кожен знає ще з маленьких років свого життя, що святинею святинь вважають хлібину. Жоден звичай, традиція чи святкування не обходиться без нього, бо він у всьому голова. Оскільки Мирослав Дочинець понад усе цінував традиції свого народу, його культуру, у своєму романі він зумів зафіксувати різні назви цього насущого дару, такі як *паланиця* (хлібина), *коврій* (весільна хлібина), *корачун* (різдвяна хлібина), *балабушка* (перепічка), *попелюх*, *підпалок* (перепічка), *юрівник* (калач), *ощипок* (виріб із прісного тіста), *богач* (корж із кукурудзяної муки).

Ще однією семантичною групою на позначення діалектизмів, яку слід виділити, є позначення житла та його складових: *хижа* (хатина): *«Тепер хижа дивилася на нього сивими більмами, як колись його кінь»* (1, с. 11), *гражда* (оселя), *шопа* (для господарського зберігання), *кошара* (для тварин): *«Стоголосою тривогою бляли в кошарі вівці»* (1, с. 22), *колиба* (житло вівчарів та пастухів), *під* (горище), *стая* (літнє житло пастухів), *шинеглі* (дах), *шпиталь* (лікарня): *«Сам би він не пішов до шпиталю, та хто його питає, непритомного»* (1, с. 14).

Поряд із житлом та побутом можна виділити й діалектні найменування речей для господарського призначення, таких як: *бесаги* чи *сакви* (сумка), *втиральник* (рушник): *«Навіть найпростіші втиральники і стирки із грубого «товстина» тітка прикрашала веселими когутиками чи кониками»* (1, с.281), *шарлик* або *шкалик* (чарка), *обруси* (вишивані рушники): *«Обруси були для образів і для рам із світлинами, для княгинь-наречених, для непорочного крижма в колиску, для проводів небіжчиків, для сватів – плечові»* (1, с. 281), *скляниця* (склянка), *лежиця* (ліжко), *гладун* (глек), *чепелик* (маленький ніжик), *креденс* (буфет).

Серед речей господарського призначення потрібно виділити й діалектизми на позначення знарядь праці: *гринджоли* (сани), *литовка* (коса): *«Косив три дні по ряду, дрібно виклепуючи литовку»* (1, с. 41), *бартка*

(сокира): *«Не ложкою, а **барткою** себе годує, під голову кладе не подушку, а топорище»* (1, с. 139), *васеранс* (рівень), *мастерик* (будівельний інструмент).

Ще однією цікавою групою, яку слід відзначити, є позначення назв за певними ознаками (національні, вікові та оцінні): *любас* у значенні коханець): *«Добрий з тебе **любас**, та чи надовго: на ніч, на день, на тиждень»* (1, с. 70), *легінь* (парубок), *волох* (вічар), *перевесниці* (ровесники), *неборак* (блазень), *цімбор* (товариш), *повійниця* (повія).

Мирослав Дочинець завжди вважав, що людина і природа, дві споріднені душі, які не можуть існувати одна без одної, тому він дуже шанував природу, постійно намагався її возвеличувати та підносити на високому рівні, оскільки вона була частинкою його життя, яку він любив та шанував понад усе. І, звичайно, за допомогою діалектизмів виділяв певні явища природи та ландшафту: *зворина* (щілина між горами): *«Аж доки сльози не заповнили цю **зворину**, а сам він закам'янів»* (1, с. 67) , *полонина*, *бердо* (урвище), *пішник* (стежка), *поточина* чи *бурчак* у значенні струмок: *«Студені **барчаки** нутроців гір, збігши в річище, нагрівалися насонцевим камінням»* (1, с. 84), *зарінок*, *підбережина* (місце біля річки), *чурило* (джерело), *кадуб* (криниця), *плай* (гірська дорога), *царина* (сіножать), *габа* (хвиля), *ватра* (вогонь): *«З вечорової **ватри** потягнуло димом, і око старого здригнулося й зволожилося»* (1, с. 62), *пасло* (пасовисько), *закрайок*, *зад* (частини певної місцини).

Поруч із природою слід відмітити й діалектні найменування рослинного і тваринного світу. Серед рослинності здебільшого переважають назви таких рослин: *василік* (квітка): *«Приніс у вогкій шматині віхтик пахучого **василіка**, щоб посадити його на могилці»* (1, с. 145), *грань гір* (ісландський мох), *топтун* (дика гречка), *команичка* (конюшина), *коздрис* (квітка анемона).

Стосовно тваринницького світу, слід відмітити такі найменування: *вуйко* (ведмідь), *когут* (півень), *гадина* (змії): *«Ні, **гадина** ще цього літа не переповзла через справдешнє грибовище»* (1, с. 79), *бузьок* (лелека), *пструг* (

риба форель): «*А чуєш, як залопотіла згряя **пстругів** коло Зрячого Каменя?*» (1, с. 64), *набрід* (сліди звірів), *потятко* (пташеня), *маржина* (худоба).

З давніх-давен відомо, що Карпати славляться своєю таємничістю та міфічністю. Це край, де живуть цілителі та мольфари. В романі стосовно цих назв зафіксовано групу найменувань міфологічних істот: *водянець* (річковий дух), *нявка* (мавка лісова), *вовкун* (лісова істота), *немза* (привид), *босорканя* (відьма): «*Вночі з вівканням, виттям і дикими окликами брали в оберт його царинку не спутані сили, бісилися **водянци** і **нявки**, оживала лісова **немза**, стогнали в бердах опирі і сам Полісун рідкими вигуками притинав хаці*» (1, с.130) .

Ще одну групу становлять найменування абстрактних понять: *сороковини, тижневини* (за померлими) «*Свинга, переказувала йому в лікарні двоюрідна сестра, зарізали на поминки, на **тижневину** та **сороковину** по старій*» (1, с. 12), *злоги* (пологи): «*Гарячка недавніх **злогів**, – догадався старий*» (1, с. 260), *гібіль* (багато), *погук* (запрошення), *присловиця* (приказка), *марище* (дурниця), *звізда* (зірка), *чуперадло* (опудало), *притичина* (пригода), *фанаберія* (витівка): «*Він уже звик до **фанаберії** старого*» (1, с.269), *познак* (прикмета), *бавка* (розвага), *трумбета* (трембіта), *марець* (березень), *зимник* (зимові місяці).

Якщо розподілити всі діалектизми, які зафіксовано в романі «Горянин» за частиномовною належністю, то слід відзначити, що вище подані найменування слід віднести до іменників. Проте було зафіксовано, що в тексті твору фігурують також прикметники: *зухабні* (злі), *рендешні* (чемні), *кізій* (козячий); прислівники: *файно* (добре), *глітно* (тісно), *д'горі* (вгору); дієслова: *банувати* (сумувати), *пукати* (стріляти), *загудити* (заграти).

Отже, стосовно використання діалектної лексики в романі, було з'ясовано, що вона є засобом образотворення певних найменувань, які передають ментальність закарпатського народу. Також досліджено, що діалектизми виконують характерологічну, номінативну та експресивно-виражальну функції, оскільки вони виступають засобами образотворення,

індивідуально опиписують мову персонажів та характеризують їх як чинники особливої ментальності, вербалізованої у певних говірках. Використовуючи діалектизми, Мирослав Дочинець відображає побут та культуру горян, місцевих закарпатських жителів.

Окрім фразеологічного та діалектичного наповнення роману «Горянин. Води господніх русел», у ході нашого дослідження було зафіксовано й поодинокі випадки використання архаїзмів, тобто лексики, яка майже повністю витіснилась із нашого вжитку, набувши нових найменувань.

Серед них зафіксовано архаїзм «*тартак*», який у сучасному світі має заміник лісопильня: «На Верховині, доки не було **тартаків**, дерево пиляли на дошки і бруси повздожними пилами» (1, с. 54).

Архаїзм «*бервено*» має відповідник нині *дерево*: «Раз пройшлися віднав обапол, другий раз – вузька дошка, третій раз товща, четвертий ще товща. Доки не протягли ціле **бервено**» (1, с. 54).

Давнє слово «*пас*», яке вжито в романі, в сучасності має заміну на *мотузка*: «Забив у землю розсохатий кілок і прив'язав до його гумовий **пас**» (1, с. 55).

Архаїчне слово «*прут*» із контексту роману можна замінити на відповідник *гілка*: «Треба було брати вербовий **прут**, аби зрушити їх із місця» (1, с. 56).

Цікавим є уведення до тексту архаїзму «*онуча*», що в стародавні часи вживалися як шматок тканини, який носили із взуттям: «Мозолі не натуралися, бо він одягав не шкарпетки – де їх настарчили? – а обвивав ноги тонкими **онучами**» (1, с. 61).

Архаїзм «*вуста*» витіснився з ужитку, його майже не використовують, хіба що в певних говірках. Він має сучасний відповідник *губи*. В романі зафіксовано, цей архаїзм для відображення місцевого колориту горян: «І це перше, що тоді прошелестів знекровленими **вустами** вуйко» (1, с. 128).

У романі виокремлено також архаїзм «*писок*», який має відповідник *обличчя*: «Як **писочок** поросяти, –тподумав він» (1, с. 23); «Наступного

вечора під вечір у заріччі знову загурчала машина. Вже інша – чорна , надута, з квадратним писком» (1, с. 107).

Зафіксовано також застаріле слово «*хісна*», яке в сучасності зазначається як користь, що підтверджує цитата із тексту роману: «*З масляками роботи мало, зате скільки хісна*» (1, с. 85).

Архаїзм «*воздухи*» вийшов із загального вжитку, проте Мирослав Дочинець його замість лексеми повітря: «*Розріджені спекотою воздухи принесли віддалений подзвін*» (1, с. 104).

У романі зафіксовано також архаїзм «*поглум*», який має відповідну лексему насміхування: «*Аби не наразитися на поглум*» (1, с. 57).

Автор вдається до широкого використання фразеологічних одиниць, які у формуванні семантичної цілісності використовуються для досягнення емоційно-оцінного та експресивного значення. Фразеологізми у романі можна вважати важливим стилістичним засобом, оскільки вони роблять мовлення яскравим, виразним та колоритним. Використовуючи фразеологічні одиниці Мирослав Дочинець намагався відобразити специфіку культури певного народу, в центрі якої постає людина із власними емоціями, переживаннями, почуттями, які частково розкривають її внутрішній світ.

Роман «Горянин. Води господніх русел» розкриває нам поєднання людини із природою та як вона впливає на земне та потойбічне її існування. У ньому зафіксована чимала кількість фразеологізмів. Всі ці фразеологізми характеризують певні дії та вчинки, описують емоційний та фізичний стани людини, характеризують природні явища та її ресурси, і, найголовніше, відображають таємничий світ природи. Загалом у ході нашого дослідження ми розподілили їх на певні семантичні групи, а саме:

Фразеологізми на позначення емоційного стану людини: «*мулько на душі*» – цим фразеологізмом у контексті роману автор намагався розкрити стан тривожності головного героя, про що свідчать слова із тексту: «*Бувало, вони у своїх походах натрапляли на покинуті лісничі займанки чи вівчарські колиби – сирітливі й вичахлі без людського духу. Мулько на душі ставало,*

коли підступав до такого спорожнілого пристанища» (1, с. 11); «ні кують, ні плещуть» – стійкий вислів, який розкриває нерозуміння того, як потрібно правильно чинити у тій чи іншій ситуації, що підтверджує даний вислів: «Так і комбінат занастили. **Ні кують, ні плещуть**» (1, с. 177); «душа нудом нудить» – фразеологізм, що розкриває почуття хвилювання, певної тривоги: «Та розмова загнала його на тонку кригу. Руки нібито в роботі, а **душа нудом нудить**» (1, с. 212); «взяти шкіру брижами» – цей фразеологізм у тексті передає неприємне почуття моторошності, що підтверджують слова: «Іржаве око цвяха з-під кривого дерев'яного плеча запитально дивилося на нього. Чисто бабиним зором. Як тоді, в дитинстві. **Аж шкіру взяло брижами**» (1, с. 69). Таким чином з'ясовано, що фразеологізми на позначення емоційного стану розкривають саме стан тривожності та страху головного героя.

Фразеологізми на позначення фізичного стану людини: «тіло впало» – фразеологізм, що із контексту роману означає стомитися: «Старий перейшов кладку, перечалав болотом подвір'я і в шопі хрестом упав на сінник. Не він упав – **тіло впало**, зів'яло на обм'яклому хребті» (1, с. 127); «будз сиру перенести» – автор використовує цей вислів у вигляді фразеологічного порівняння, щоб передати фізичний стан, який полягає саме у важкості, що підкреслюють ці слова із тексту: «Камінь є камінь, то **не будз сиру перенести**. Був би Торко, старий би впряг його» (1, с. 166); важку працю, до якої людина застосовує фізичну силу, також підкреслює фразеологізм «копита можуть з'явитися», наприклад: «З такою роботою й **копита можуть з'явитися**» (1, с. 190).

Цікавими фразеологізмами також підкреслено фізіологічний стан людини: «затягнути очі плівою» осліпнути: «**Коли йому затягло очі плівою**, як риб'ячим міхуром, водила його за руку» (1, с. 77); «обтягнутися давнім пергаментом» – у значенні постаріти: «Руки зсихалися в зморщені пташині лапки, а кістки обличчя неначе **обтяглися давнім пергаментом**, як у всіх смуглих і худих жінок» (1, с. 69); «зійти в небо» – померти, стан, який автор

намагався підкреслити із експресивним відтінком, що підтверджує даний вислів із роману: «І спокій це нашіптував йому: *«Ти не зійдеш із цього місця нікуди. Хіба що в небо»* (1, с. 154); *«солодка смерть»* – у значенні спокійна смерть, без страждань: *«Один старий так і вмер на дівчині. «Солодка смерть», – весело підмітив грек Маноле. І всі довкола, звиклі до смертей, як до вошей, десь на споді душі позаздрили старому»* (1, с. 227); *«золотий фонд»* – даним стійким висловом автор називає старість, чим надає експресивного відтінку: *«Такі, як ви, – золотий фонд фірми»* (1, с. 108).

Окрім опису емоційних, фізичних та фізіологічних станів людини, автор використовує інші індивідуально-авторські стійкі словосполучення, які зазначено поодиначо, наприклад: *«людська губа від уха до уха»* – цей фразеологізм у контексті роману означає «багато говорити»: *«До розмовин дорогою не став. Самому розказувати нема, що а слухати – шкода часу. Людська губа – від уха до уха»* (1, с. 133).

Цікавим фразеологізмом *«коли камінь рікою попливе»* у значенні ніколи автор пояснив, що дещо в цьому світі може ніколи і нестатися: *«Погамуєш, потьку, погамуєш. Коли діду? Коли камінь Рікою попливе...»* (1, с. 131).

Тяжку фізичну працю не лише людини, а й тварини фразеологічною сполукою *«гірка сіль кінського поту»* описав Мирослав Дочинець: *«Видко, Торка потягли (гадав чомусь, що коня тягли, а не вели) з двора на мотузці. От і вуздечка лишилася. Гірка сіль кінського поту»* (1, с. 62).

На противагу важкості, яка потребує прикладання зусиль у романі зафіксовано протилежність, у значенні легкості, про це свідчить стійка сполука *«як два пальці обслинити»*: *«Облиш його. Ти мудрий чоловік, а він законник. Йому вистрілити в людину, як два пальці обслинити»* (1, с. 263).

Працьовитість, як одну із найвагоміших рис українського народу, Мирослав Дочинець замаскував під фразеологізмом *«робота хліб найде»*, зміст якого розкривають слова із тексту: *«Нині я тобі дав, завтра ти мені ,*

якщо матимеш. Але не чекай, щоб тебе живосилом заохали в ярмо, приставай сам до якогось діла. **Робота хліб найде**» (1, с. 222).

На позначення матеріальних і духовних цінностей в романі зафіксовано два фразеологізми, такі як: «як у Бога під пахвою» у значенні спокою та злагоди, та «як бобер у салі» у значенні достатку, що містять вислови: «Додому машина зерна прислана. Кінь рік ходив, **як бобер у салі**» (1, с. 91), «Зоддалік від курної дороги, від липких очей людських, під кучматим наростом скелі, оторочена поясом Ріки, мрійно лежала їх родова царина. **Як у Бога під пахвою** лежала. Приваблива для погляду й потульна для душі, що завітавши в цей закутень, нараз чула відпочинок» (1, с. 15).

На противагу достатку та спокою, в романі зафіксовано також стійку словосполучку «лізти в зуби», яка означає наражатися на небезпеку: «**Лізуть у зуби й готово!** – подумав про себе. – *І не відхрестишся*» (1, с. 168).

Для опису внутрішніх цінностей, які характеризують манеру життя, виділено фразеологізм «**блудливий пес**», який є синонімічним до виразу «блудний син», який описує того, хто після довгих блукань у розпусництві, із каяттям повертається додому, що засвідчує виокремлена цитата із тексту: «*Я не вовк, щоб жити в хащі. – Ти гірший за вовка, – озвалася вона нарешті. – Ти блудливий пес*» (1, с. 195). Синонімічним до попереднього фразеологізму відзначено й «відпустити на всі чотири чотири вітри», що означає куди завгодно: «Хочеш, аби був із тобою?. – Дуже хочу. – Тоді відпусти його на всі чотири вітри. – Як це відпустити? А якщо піде?– Най іде» (1, с. 197).

На експресивному рівні Мирослав Дочинець відноситься до теми пияцтва, алкогольні напої він замінює стійкою сполучкою «**адамові сльози**», що тлумачиться як горілчані напої: «*Старенький священник, що відспівував померлого, химерно говорив, що «адамові сльози* **непомірно гублять чоловіцтво**, а я стояв із сухими очима» (1, с. 18).

Загалом фразеологічне наповнення роману вносить відтінки експресивного забарвлення у лексичний контекст роману.

Отже, лексико-фразеологічний склад тексту роману засвідчує наявність кількох помітних шарів: діалектної лексики, дещо меншої кількості архаїзмів та використання фразеології. У результаті нашого дослідження було з'ясовано, що використання діалектної лексики є органічним у тексті роману для фіксації автором життя і побуту горян, опису явищ природи з використанням місцевого колориту найменувань. Архаїзми становлять невелику кількість, про те є доцільними. Архаїзми зафіксовані в романі, витіснені із вжитку, набувши інших лексичних відповідників. Використані вони як виразний засіб художнього мовлення, щоб надати тексту певного історичного колориту та певного відтінку урочистості порівняно із звичайною формою вираження. Також у тексті живе мовлення осіб передається, в тому числі, за допомогою фразеологічних засобів. Вони надають мовленню персонажів емоційного відтінку, характеризують живу розмовну стихію мовлення.

2.2. Афористичність індивідуального стилю М. Дочинця у романі «Горянин. Води Господніх русел»

Однією із специфічних рис, які притаманні ідентичності індивідуального стилю автора, слід вважати афористичність мови. Саме через афоризми можна висловити влучність та гостроту певних думок чи суджень, які втілені досконалою формою. Афористичні судження здебільшого мають цілісну форму та узагальнений філософський зміст.

Слід зауважити, що саме афоризми можна вважати мовними одиницями, що є не випадковими стосовно змісту певного тексту, оскільки вони підпорядковуються певному авторському задуму. Їх використання вражає глибинністю та образністю роздумів про вічні теми рідного краю, життя та смерті, праці та добробуту, долі та щастя, про образи жінок, про світ та існування в ньому, про любов та віру.

Мирослав Дочинець – один із авторів, який у своїй творчості дійсно велику увагу приділяє виокремленню роздумів над вічними темами та описує

їх у своїх творах. На матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел» було зафіксовано використання афоризмів, які висловлює власне автор до контексту певних подій, та ті, які зазначаються, як спогади та настанови героїв роману. Здебільшого це поради вуйка Тимка, який був старійшиною карпатського краю та дуже досвідченою особистістю.

В загальному, всі афоризми у романі можна розподілити за певними групами. Значу частину з них містять роздуми про сенс буття: *«Все живе в цьому світі має своє непорушне ложе. Навіть час і простір. Щоб перетікати своїм ложем з нічого у щось, від смертності до Вічності. Приси собі цілості. А отже – будь у єдності з собою. Будь одним, а не різним»* (1, с. 198); *«Найскладніше в житті – зрозуміти, який міст треба перейти, а який спалити»* (1, с. 265); *«Життя минує і тлінне. Все колись доведеться покинути. Залишиться лише спіймана мить провітлення, з якою ми пройдемо у засвіти»* (1, с. 118); *«Щоб тебе почули, треба говорити коротко й тихо»* (1, с. 94); *«Якщо не знаєш, як і куди плисти, віддайся течії і пливи з розплющеними очима і настороженими вухами – і приб'єшся до потрібного берега»* (1, с. 196); *«Все змінюється в цьому світі. І ми, його кришинка, теж міняємося. І не треба цього боятися. Ставаймо новою людиною. Скидаймо з себе недобрі звички і думки старої людини – і обновімося»* (1, с. 264-265); *«Навчися чути й любити – і легше тобі буде дихати»* (1, с. 141); *«Голубе безкрилий, ми не можемо додати днів до свого життя, зате можемо додати життя до своїх днів. Живи серцем, а не муштрованим розумом»* (1, с. 129).

Кожна жива істота на землі має життя, і те, як ти його проживеш, залежить від того, ким ти є в цьому світі. Тому в романі зафіксовано афористичні вирази на позначення лексем про існування людини та природи: *«Натура людини – як дерево, з його корінням, плетивом гілля і пописаною корою. А тінь від дерева – то оцінка її серед людей. Ми чомусь турбуємося про свою тінь. А насправді треба думати про дерево свого життя»* (1, с. 56); *«Видно, людина завжди має бути в русі. Якщо не так, то хоч*

подумки» (1, с. 61); «Люди поділяються на два роди: котрі думають щось і знають, і ті, котрі знають «щось». Таких мало. Такі посіяні в ниві людності, як хрещаті чотирилисники в конюшні» (1, с. 136); «Бувають щасні проміжки, коли зливаються в єдиному розумінні людина і природа, людина і час, людина і Бог» (1, с. 102); «Саджай дерево там, де крїт риє. Хату клади на місці, де змія вигрівається. Криницю копай там, де птиці кубляться в спеку. Лягай і вставай із курми – і матимеш золоте зерно дня» (1, с. 59) – цей афоризм свідчить про нерозривність людини з природою, що створені вони для взаємодії задля існування в цьому світі; «Май завжди відкриті очі і вуха, але замкнене серце. Не допускай у нього ніяких жалощів і м'якості» (1, с. 223); «Не той сильний, хто камінь верне, а той, хто в собі серце вдержить» (1, с. 46).

Напевно, кожен з нас знає, що важливішого за життя нічого не має, і хочеться прожити його гідно, з радістю, оминаючи біди та нещастя. І напевно найкращим розрадником цьому є сім'я та родина, оскільки саме підтримка та поради близьких людей допомагають долати труднощі. Впродовж всього життя людину супроводжують родинні відносини: з народження ми проживаємо із батьками, і їх рідні та близькі є нашою родиною, згодом ми виростаємо, створюємо власні сім'ї, відносно родина поширюється, потім наші діти також виростають і знаходять свої долі, цим же збагачуючи найцінніше – родину. І от в романі зафіксовано влучний афоризм про родину, яка постійно у розвитку: *«Родина синку, - то як Ріка, що зливається з малих краплин. Що їй може завадити на путі?!» (1, с. 53).*

Народившись на світ, ми отримуємо життя, яке проживаємо по-різному. Чому по-різному? Відповідь є короткою, оскільки воно залежить від долі, яка дає нам випробування. Тому в романі зафіксовано декілька афористичних висловів щодо розмірковування долі: *«Якщо доля кладе нас на коліна, це означає, що треба помолитися...І встати, і йти далі. І знайдуться сили, щоб дійти до кінця» (1, с. 291); «Ніколи не клени інструменту і роботи, яку виконуєш. Бо робота – твоя доля. А долю не кленуть» (1, с. 140).*

Мирослав Дочинець народився в краї, де понад усе цінують Бога, завдячують йому та поклоняються. Слід відміти, що кожен народ, не лише, закарпатський, вірить у Божу ласку, в те, що він завжди посилає свою милість тим, хто її потребує. Ми отримуємо життя, дане Богом, і маємо завжди завдячувати цьому в хвилини радості і біди. В тексті роману нам вдалося виокремити декілька афоризмів, які закликають кожного вірити в Бога: *«До Тебе підношу мої очі. До Тебе, що живеш на небі. Як очі слуг на руки свого пана. І як очі слугині – на руки своєї господині. Так очі наші дивляться на Господа, Бога нашого, поки не змилосердиться над нами... Велика бо, як небо, Твоя ласка, і аж до хмар сягає Твоя вірність»* (1, с. 252); *«Воно так: кожне сокрушене дерево, тобою не посаджене, щербить прогалину в Божому устрої і порушує рівновагу твого околу, а отже – і твою»* (1, с. 165); *«І дивиться на цих цих синів верховинських Син людський. З тихим мрійним усміхом дивиться. І любо Йому в їх безтурботному гамірному товаристві. Їх діди і батьки просять від Нього земних благ – плодovitої худоби, врожайного поліття, приступного лісу, сіна в оборози, сиру в бочки, грошенят у капушки, – забуваючи, що він Бог не землі, а неба»* (1, с. 75); *«Коли чоловік у дорозі, то не стоптується тілом. А коли ще й у дорозі до Бога, то і серцем не старіє»* (1, с. 7); *«Серцю допомагають лише вода, спокій і молитва»* (1, с. 67); *«А молитися можна беззвучно. Можнай губами не ворушити. Для сього доста серця»* (1, с. 206).

Слід також відмітити, що навколо духовного життя в людини імponує дух людський, який живе в середині душі і споріднює її із земним та потойбічним. В результаті нашого дослідження, було зафіксовано такі афористичні висловлення стосовно духу, який можна вважати трохи ірреальним, оскільки ми його не в змозі побачити, а лише відчутти: *«Стійкий дух є твердішим за усі дерев'яні та кам'яні стовпи»* (1, с. 164); *«Подібно до того, як вода пробиває собі шлях через усі перепони, щоб піднятися до рівня джерела, звідки вона витікає, – так і дух людський повсякчас рветься в гору – до свого першоджерела. Якби цей дух не походив від Бога, він не шукав би*

Його, не шукав би єднання з Ним» (1, с. 245); «Більше мовчи, ніж говори – і в душі твоїй поселиться тиша, а дух буде мирним і спокійним...» (1, с. 59); «Смілість – то і є спокій серця» (1, с. 59).

Ще однією групою афоризмів, яку ми дослідили на матеріалі роману «Горянин» становлять лексеми на позначення людських почуттів та перепон, таких як любов, кохання, біда та смерть. Напевно автор вводить їх до тексту із вказівкою на те, щоб показати, як між собою переплітається добре із поганим, що потрібно все пережити, оскільки перебування в постійній гармонії – дуже рідкісне явище. Тому на позначення цього зафіксовано такі афористичні сполуки: *«Кохання – це ріка, що пливе між двох берегів, – життя і смерті» (1, с. 227); «В горах кажуть: любов – як перстень, не має кінця. Може й так. Але шал любовний, як молоде вино : виграє і всядеться» (1, с. 186); «Ми з бідую, як риба з водою. Від неї не відхрестишся» (1, с. 107); «Це смерть. Вона спорожнює обшир довкола тебе і в тобі. Порожнє дідове ліжко, порожнє його горнятко для розсолу, чоботи і крисання на кілку» (1, с. 117).*

В сучасному світі кожен звик, що для того, щоб прожити, потрібно трудитися і мати певні матеріальні статки. У своєму романі Мирослав Дочинець неодноразово також це відмічає, використовуючи лексеми гроші, праця та багатство, які зображено в наступних афористичних висловленнях: *«Але, як кажуть у вас тут у горах: в чоловіка інтерес, коли повний черес. А в нас на Донбасі говорять по-іншому: з грошима і в гязі чистий...» (1, с. 108) – цей вислів цілком описує реалії сьогодення, коли гроші стали найголовнішими в нашому житті; « Не бийся за високим результатом і не будь голодний до грошей. І матимеш усе й понад те, що мають інші, спритні й неситі» (1, с. 140); «Всяка робота живить чоловіка не лише корисністю, але й радістю самого роблення. Бо птиця створена для літання, а людина – до праці. «Праця хосенна. Праця спасенна» (1, с. 272); «Одна рука має брати, друга – давати» (1, с. 237).*

Чимось містичним та ірреальним упродовж років люди називають сон та думки. Оскільки сни сняться не просто так, вони є вказівками на певні негаразди чи радощі, які мають статися на яву. Велика кількість дослідників вважає, що сном є підсвідомість, яка впливає з наших думок. Сни – таємничість, про яку ніколи ніхто не здогадається. Мирослав Дочинець також підкреслює загадковість снів чи думок та оповідає про них у своєму романі у вигляді власних міркувань (афоризмів): *«Денний сон короткий, зате шовком шитий. Що людині на яву бредеться, то й сниться»* (1, с. 300); *«А вже сни кінцево потвердять вибір. Сни без чужих голосів і голосінь, без зазіхань потривоженої немзи. Сни, що упокорюють мислі і свіжать тіло. Сни дому свого. Тихі, погідні сни, що завершаться останнім під дахом небесним – вічним сном»* (1, с. 136); *«Бо думати треба про те, що хочеш мати, а не про те, що не хочеш»* (1, с. 257).

Значну частину міркувань автор роману «Горянин. Води господніх русел» присвячує роздумам та тлумаченням поняттям війни, які він охарактеризовує через лексеми солдатів, захисту і боротьби, воєнних дій та самої війни. Тому в романі зафіксовано декілька афоризмів для їх позначення: *«Гірка ваша правда солдатська, бо не належите ви своїй волі. Цісареві слуги єси, та коли ви падаєте зі смертним криком, Господь у скорботі простягає до вас перших руки»* (1, с. 158) – дійсно, даний афористичний вислів змушує нас заглибитися в реалії сьогодення, коли гинуть молоді солдати не по своїй волі, і єдиним рятівником для них є лише Господь та Божа ласка; *«Коли нема куди відступати, а наступати немає як, тоді залишається прив'язати себе до місця і там воювати до кінця. Воювати, чекаючи смерті, але сподіваючись на життя»* (1, с. 150-151); *«Яка ціна вояцтву, коли ти втікаєш чи здаєшся напасникові, або, знесилений тілом і духом, підставляєш себе під кулю? Ні, ти стань каменем на межі брані, щоб від тебе відскакувало вороже залізо і розбився об тебе їх страх. Бо свій страх ти глибоко закопав у землю, на якій ти стоїш непорушно. Поховав його»* (1, с. 151); *«Пам'ятай: захист – теж боротьба, найчесніша і*

найважча. Хто добре захищається, перемагає того, хто зле нападає» (1, с. 153).

Оскільки сучасний письменник родом із красивого містечка, що надихає жити, він намагався передати це у своїх творах. Проаналізувавши роман «Горянин. Води господніх русел» ми зафіксували передання взаємної гармонії між людиною і природою, яка зображена за допомогою мовної картини із використанням влучних висловів у вигляді афоризмів. Ці влучні вирази автор зобразив через афористичні лексеми природніх явищ, рослинного і тваринного світу та природи в цілому. Серед них виокремлено ті, які влучно це демонструють: *«Звір вчує твою нутрянну силу навіть беззбройного. А ще коли в сув'язі з нею мир у твоїй душі, звір відступить. Поважай силу і лісове право звіра – і він поважатиме твою силу і твоє право Тоді ти для нього теж повноцінний звір, насельник дикого простору, а не крихка людина, що несе в собі страх, підступ і недовіру» (1, с. 256); « Бо дерево давніше за нас. І Божий ліс постав перше, ніж Божі діти. Якщо людині вдасться (коли вона відкрита світові, то неодмінно вдається) пізнати своє дерево, вона зможе брати від нього снагу і доброжиток» (1, с. 167); «Душу дерева треба вміти розгадати. Лишень не всякому це до снаги – аби свою розпізнав» (1, с. 167); «Ліс не знає мертвотної порожнечі. Як і людська душа. Як самотність наша з часом залюднюється й повниться новим змістом, так і лісові потрави беруться новим зеленим життям» (1, с. 177); «Олені – не ворони, олені в герці не дивляться, куди поціляють супернику вістрям рогів. Так і діти горян, захмелені дурною молодого кров'ю» (1, с. 29); «Гриб гриба веде» (1, с. 85); «Водо, наша опікунко, ти є біла, ти є чиста, ти є ціла, ти є свята, ти є жива, ти вода правдива» (1, с.130); «Дерева – се худоба Божя» (1, с. 134); «Дерево й залізо «кусаються». Дереву любий камінь, глина й солома. Те, що й людині притульне» (1, с. 134); «Ось Чумацький Віз закушпелило ясним порохом – на чисту морозну годину. А нижче серпанок сивого туманцю – через два дні ляжуть пластом мокрі сніги. Павутиною поснувало Місяць – через тиждень розгуляється віхола,*

замете дороги» (1, с. 64); *«Що худобі добре, те й людині годиться. Придивляйся до поводження звірини – і будеш знати, чого сам триматися»* (1, с. 59) – ці афористичні вислови свідчать про те, що людське життя прирівнюється до природнього, і таким чином доповнюють одне одного.

Окрім певних груп, зафіксованих вище, в контексті роману ми виділили й поодинокі афористичні вирази, які стосуються різних абстрактних понять на позначення таких лексем, як: каліцтво, забобони, хліб, хист, справи, застуда, хатина. Тлумачення, які ми можемо зрозуміти із прикладів роману: *«Не приймай до серця забобон. Бо й він прийме тебе і полюбить»* (1, с. 166); *«Каліками не родяться, а робляться»* (1, с. 207); *«Зате де б не був, він був наче дома, бо мав при собі головну домашню їжу – хліб»* (1, с. 51); *«Хист за плечима носити не треба»* (1, с. 55); *«Люди найчастіше запитують те, на що мають відповідь. Запитуй радше ділом, аніж словом. І в роботі прийде тобі відповідь»* (1, с. 65); *«Застуда – це відголос тілесної втоми»* (1, с. 128); *«Хата, як і людина, мала стояти лицем до сонця, спиною до вітру»* (1, с. 137); *«Як будується корабель для далекого плавання, так і людське житло для довгого життя роду»* (1, с. 137).

Загалом у визначенні ідіоматичності індивідуального стилю Мирослава Дочинця на матеріалі роману *«Горянин. Води господніх русел»*, було досліджено, що ідіостиль письменника формується за допомогою глибини суджень, які залучені із прикладів власного життя, що вливають на утвердження та сприйняття певних цінностей. Ці судження зафіксовано у вигляді афористичних висловів, які формуються із певних мовних лексем, таких як «життя», «буття», «Бог», «дух», «природа», «доля», «сон», «гроші» та «війна». Саме використання цих лексем у романі, свідчить про те, що їх слід вважати стильовими ознаками мови сучасної української літератури. І саме через використання афоризмів в художньому творі відтворюється словесна картина індивідуального письма Мирослава Дочинця, як невід'ємний елемент тексту за допомогою стилетворчих одиниць.

Слід зазначити, що афоризми, зазначені в романі «Горянин. Води господніх русел», виконують експресивну та естетичну функції, оскільки допомагають зрозуміти певне ставлення до повідомлюваного. Також використання афористичних висловів у контексті роману виконує характерологічну та номінативну функції, надаючи певним поняттям та явищам нових значень. І напевно головною функцією слід зазначити металінгвістичну, через використання якої одні слова чи вислови використовуються для пояснення інших.

2.3. Зображально-виражальні засоби у прозі М.Дочинця (на базі роману «Горянин. Води господніх русел»)

Напевно, однією із особливостей індивідуальної манери письма певного автора є використання зображально-виражальних засобів. Саме їх використання змушує зануритися в тексти творів, їх стиль. Найхарактернішими зображально-виражальними засобами є тропи, і тому М. Пащенко вважає, що саме тропи є формою мислення, яка здатна одним із найпростіших і найкоротших шляхів визначити та виразити будь-яке поняття [53, с. 123]

Творчість Мирослава Дочинця є доволі багатогранною та насиченою різними стилістичними одиницями. На матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел» нам вдалося з'ясувати, що контекст цього роману насичений такими зображально-виражальними засобами, як порівняння, метафори та епітети.

Значну частину становлять порівняння. Саме використання порівнянь дозволяє зрозуміти та побачити, як Мирослав Дочинець зображає власну картину світу та як виражає особисте ставлення до нього.

Сучасний письменник понад усе захоплювався природою рідного краю і намагався передати її велич різними способами. Використовуючи порівняння, Мирослав Дочинець намагався відтворити картину взаємодії людини з природою, намагався до найменших дрібниць охарактеризувати та

окреслити певні поняття та явища, надавши їм певного експресивного відтінку.

Людина – це жива істота, яка наділена неабиякими можливостями. Мирослав Дочинець велику увагу приділяв зображенню людини та її характерних ознак, душевних і тілесних. У романі зафіксовано такі порівняння: «Від білого млива, бабко, **тіло кисне, як тісто**. А від солі **кості м'якнуть і чорніють. Як окіст у ропі**» (1, с. 63) – цим порівнянням автор описує те, як правильно підтримувати стан свого тіла і піклуватися про нього, а не навпаки, шкодити: «Несла породисте **пахке тіло, як паску** – і **голодні, згаслі очі лісорубів ураз засвічувалися, м'якли тверді роти**» – це порівняння пишних форм людини із урахуванням експресивного відтінку. На відміну від зображення старості і немічності людського тіла, автор, на його противагу, зображає його міцним, порівнявши із конем, який є сильною твариною: «В тебе **тіло, як у коня**, – сказала жінка. – **Дуже сильне і зграбне**» (1, с. 190).

Поруч із зображенням та описом тіла людини, тобто його структури, у романі зафіксовано порівняння, які стосуються частин тіла, наприклад, очі автор порівнює з риб'ячим міхуром: «Коли йому **затягло очі плівкою, як риб'ячим міхуром**, водила його за руку» (1, с. 77) – цей вислів використовується поряд із фразеологічним, що означає осліпнути, додаючи певного емоційного забарвлення. На противагу попередньому порівнянню, в тексті зафіксовано порівняння очей із попелом бука, тобто як надання нового відтінку: «Він ніколи не бачив їх **заплющеними – її сірі оксамитові очі, теплі, як попіл бука**» (1, с. 20).

Окрім очей зафіксовано порівняння голови з тулубом, у значенні важкості: «Сама **голова важила, як тулуб**» (1, с. 214) та носа, який за зовнішнім виглядом був довгим: «**І ніс мав довгий, як три тижні**» (1, с. 214). Також у романі виокремлено порівняння обличчя з лезом сокири, що свідчить про його зовнішній вигляд у стані фізичного навантаження: «**Старий саяв змокрілим лицем, як лезо його сокири**» (1, с. 105).

Серед опису зовнішності в конструкціях порівняльного характеру у тексті зафіксовано опис внутрішнього світу людини, наприклад, серце порівнюється із залізком, яке є вічно холодним: *«Його сердечко, як залізко, теж холодило груди, коли слухав старого»* (1, с. 163), а кров порівнюється з рікою, яка є чистою та має властивість відроджуватись: *«Перше треба, аби кров очистилася. Так, як очищається Ріка після бурі»* (1, с. 14).

Чоловічі постаті автор порівнює з оленями, а саме в подружньому житті: *«Чоловіки, як ті олені, знають, чують – за ким поводить ніздрями олениця»* (1, с. 26), а дівок із криницями на багні, пояснюючи, що їх багато, але хороших мало: *«Для мене дівки – як криниці на багні: води повно, а смак ніякий»* (1, с. 71). Вівчарів порівнює із янголами, які роблять лише хороші справи: *«І вівчарі, як янголи, в білих вовняниках ходили по небу, збираючи по доїнні отару»* (1, с. 27).

Поняття брат Мирослав Дочинець порівнює із материною долонею, яка є такою рідною та близькою і виступає в ролі приємного спогаду: *«Слово «брат» притулилося старому до грудей, як материна долоня»* (1, с. 296), а от діда порівнює із підбитим оленем, який зазнав життєвих поразок: *«Дідо заревів, як підбитий олень»* (1, с. 154).

Оскільки Мирослав Дочинець понад усе цінував природу, у романі виокремлено порівняння дерева із людським хребтом, у значенні того, що воно може бути пошкодженим: *«Враз серцевина дерева хруснула, як зламаний хребет»* (1, с. 104); текстуру та зовнішній вигляд бука порівняно із свічками та колонами, тобто високі, рівні та стрункі: *«Сизі буки, рівні, як свічки, затягували небо зеленими плахтами крон»* (1, с. 102); *«Буки стояли, як колони храмів, підпираючи пречисті шатра небес»* (1, с. 253). Дерева також порівнюються із захисниками, які захищають природу: *«Ці дерева, як зелені стражі, служили границею Ріки і захисним плотом людського життя»* (1, с. 16). Зовнішній вигляд вільхи, порівнюється із зовнішнім людським тілом, надаючи експресивного забарвлення: *«Деревина вільхи під корою черлена, як засмагле людське тіло»* (1, с. 167). Калину М. Дочинець

порівнює із мудрим деревцем, тобто з мудрою людиною, яка здатна здійснювати розумні рішення: *«Калина, як мудре дерево, нараз пустила коріння в їхнє ринисте обійстя»* (1, с. 38). Модрину також порівняно із людиною: *«Модрина, як і людина, замість соку має кров, міцно держиться коренем землі, а буйною головою розкошує в небі»* (1, с. 55).

Траву порівнює із дротяною щіткою, вказавши на її міцність, але з емоційним забарвленням: *«Трава пружинила, як дротяна щітка, опиралася вітру»* (1, с. 22); мальви порівняно із ростом людини, такі ж високі та тендітні: *«Стара з квітів плекала лише флокси при стіні і черідку високих, як вона сама, мальв»* (1, с. 12). З метою надання емоційного забарвлення, у романі автор порівнює сонце, яке називає скупим, із мачухою: *«Скупе, як мачушин усміх, сонце сміливіше вирізалось з-поза горба»* (1, с. 288); хмаринки порівнює із пір'їнками, що є легенькими та пухнастими: *«У нагрітих літом небесах пливли на Горгани легкі хмаринки, ніби посіяні білою горлицею пір'їни»* (1, с. 199); ягідки брусниць автор порівнює з молодими дівицями, які є такими ж гарненькими: *«Брусниці, як дівиці: одні блідні, другі рожовенькі, треті аж палають дрібними щічками»* (1, с. 177).

Автор часо порівнює явища і предмети світу людини з явищами природи. Для прикладу, у результаті нашого дослідження виділено порівняння чобіт із перепілками, у якості спогаду: *«Залишилися після баби легкі й теплі, як перепілки, чоботи-румунки, вічний казан мідного виклепу»* (1, с. 78); ніч автор називає потайною і сторожкою та порівнює її з псом, який вірно охороняє: *«Тут, у піднебессі, владарювала інша ніч. Потайна і сторожка, як вівчарський пес»* (1, с. 27) та – короткою, як пташиний ніс: *«Липнева ніч коротка, як пташиний ніс»* (1, с. 101); роботу порівнює із собачою піснею, яка є довгою та затяжною: *«Зате робота ця пекельна і довга, як собача пісня»* (1, с. 54); хату порівнює із людиною: *«Хата, як і людина, мала стояти лицем до сонця, спиною до вітру»* (1, с. 137); мелодія порівнюється із хвилею, яка вільно грає: *«На вигоні грайлива мелодія ламалася й дробилася на дрібні звуки, як хвиля, що налітає на зуб криги і*

розсипається на срібний пил» (1, с. 274); двері порівнюються із людськими легенями, які постійно повинні бути у русі: «Сам винен – **двері** на хаті мають ходити, дихати, **як легені у чоловіка**» (1, с. 183); днина порівнюється із мамою, яка завжди лагідно посміхається: «**Днина** сміялася до нього, торкалася обережними теплими пучками. **Як мати**» (1, с. 182).

Загалом у результаті нашого дослідження було з'ясовано, що використання таких зображально-виражальних засобів, як порівняння, виконує експресивну, характерологічну, образотворчу та емоційно-оцінну функції. Саме за допомогою порівнянь творяться нові образи для сприйняття. Мирослав Дочинець неодноразово порівнює природу з людиною та людину з природою, чим досягає нового переосмислення тих чи інших понять, образів та явищ.

Слід також відзначити, що у романі «Горнянин. Води господніх русел» помітним є використання метафор. Саме через метафоричні образи Мирослав Дочинець відтворює певні картини світу природи та людини. Надає певним поняттям емоційного забарвлення. За допомогою метафор автору вдається надати нового відтінку певним поняттям, порівняти його з тим, як ми це бачимо та провести паралель.

Значну кількість становлять метафори на позначення природи та природніх явищ. Найбільше він описував головний образ – Ріку, порівнюючи її з живою істотою, описуючи при цьому її силу та могутність: «*А Ріка – живіша від усього живого. Ріка, що стягує життя і силу з навутини джерел і потічків, мочарів і млак лісових боліт і сирих моховищ, краплистих мрак і росяних рос. Ріка висмоктує з цицьок гір кришталеве молоко, всі їх живні соки*» (1, с. 126); «*Ріка, збагнувши своє притіснення, впиралася, сердито шарпала віття, жбурляла бризками старому в обличчя*» (1, с. 105); «*Ріка шурилася, щось невиразно муркотіла, відбігала сивими брижами від берега, наче це стосувалося не її*» (1, с. 17-18).

Характерним також є метафоричне відображення явищ, які створені природою, наприклад джерельце та те, що дійсно є частиною природи,

наприклад. гори, ліс та дерева, які ростуть у ньому: *«Увечері він ішов на зади, до джерельця з буркутом, що шемрало в моховинні і стікало іржавою ниткою в Ріку»* (1, с. 13); *«Ліс обіймав простір зокола. Ліс панував тут сповіку. Пан Ліс»* (1, с. 101); *«Дрімали потривожені гори, лежали мертво пошматовані плаї, стояли понуро дерева, очікуючи завтрашнього присуду»* (1, с. 191).

З метафоричним відтінком описано небо, сонце та хмари, що надає експресивного відтінку цим поняттям: *«Тверде свинцеве небо насідало на гори, шипіло колючим вітром»* (1, с. 22); *«Місяць щурив пильне око на той берег, де билися в дрожі, як великі білі рибини, двоє тіл»* (1, с. 36); *«А грибні хмари все не надходили. Величезні небесні процесії звільна пропливали і танули в нагрітій синяві. Це були дозвільні мандрюхи. А грибні хмари йому означить беркут, що під їх тиском підніметься вгору. Ті хмари перетягнуться через гори, як через овечі спини, й надовго всядуться на ліси. Поки не зцідять усе водне літепло, що розбудить запрілі грибниці»* (1, с. 81); *«Коли сонце пражило найдужче, старий знаходив собі роботу під протилежним берегом, у затінку вільх»* (1, с. 166); *«Там небо дзвонило, приймаючи душі»* (1, с. 163).

Серед природних явищ, які змальовано метафорично, у тексті роману також зафіксовано такі лексеми, як дощ, град та мороз: *«Дощ сіявся через густе решето букових крон, укриваючи їх сизою пеленою, а вони стояли в сторожкій дрожі, як зачаровані»* (1, с. 24); *«Як із небесного решета, сипалося каміння, на землі воно оживало, вставало й бігло за вітром, розколювалося на бігу. Зелений сніг упереміш із крижаними кулями посипався на землю. Град пробив хмари – і вода застелила темною стіною світ. То був не дощ, а прямовисні потоки, що лялися з бездонних відер, гасячи вогневиці й заглушуючи громи. Лилися й лилися, повнячи густою каламуттю межигір'я»* (1, с. 125); *«Виходили в дзвінку темінь, мороз нараз брав у шорсткі жмені їх обличчя. Спали засинені місяцем гори і згорблений під*

кожухом снігу ялинник. Лише Ріка щось гомоніла обледенілому камінню, клацала зубами криги» (1, с. 63).

У переносному значенні, а отже з метафоричним відтінком у романі зафіксовано лексеми дня, ночі, ранку, трав: «*Лише земля гірше жере людей, як дерево*» (1, с. 278); «*Дні тіснили ночі, ночі з'їдали дні*» (1, с. 62); «*Стояли дні, вибілені сонцем, як молоко*» (1, с. 172); «*Досвітками обшир заливало мокрим сріблом густих рос. І сонні трави солодко ворушилися*» (1, с. 172-173) – ці метафори використано для надання експресивного відтінку звичним поняттям.

Окрім природи та природних явищ, у тексті роману зафіксовано метафори, які дозволяють по-новому зрозуміти людину, побачити та відчути її з середини: «*Серце невтолено точив шкільний червачок: «Топчеш Ріку...чоботами топчеш...»*» (1, с. 212); «*Кістки рипіли при рухах, а затверділі краплі крові дзвеніли в голові*» (1, с. 94); «*Ти видерла з його рук оту гірчаву назавжди, а заодно і його самого, мого єдиного сина*» (1, с. 18); «*Ти народжувала мене, вирівнювала мої потуги, наливала в голову нове розуміння*» (1, с. 18).

Загалом, виокремивши та проаналізувавши наявність метафор у романі Мирослава Дочинця «Горянин. Води господніх русел», було з'ясовано, що письменник використовує, зокрема, індивідуально-авторські метафори для зображення природи, природних явищ та людини. Використовуючи метафори, автор дає змогу розкрити й побачити певні поняття та явища з нової точки зору, з експресивним та емоційно-оцінним відтінком. Тому метафори в романі виконують естетичну та пізнавальну функції, оскільки за допомогою них ми можемо побачити та відчути оновлену картину світу.

Окрім порівнянь та метафор у романі зафіксовано використання епітетів як зобажально-виражального засобу, що творить індивідуальний стиль Мирослава Дочинця. Епітети як художні означення надають певним поняттям нових відтінків для кращого сприйняття.

У романі «Горянин. Води господніх русел» зафіксовано загальноновживані та індивідуально-авторські епітети, які можна назвати неологізмами. Здебільшого введення епітетів до контексту роману зафіксовано як підсилювальний елемент для опису чи характеристики певних понять чи явищ. Використовуючи епітети, Мирослав Дочинець описує чарівну природу та тварин.

Небо він називає *твердим* та *свинцевим*, а от вітер – *колючим*: «*Тверде свинцеве небо насідало на гори, шипіло колючим вітром*» (1, с. 22), а також *прозористим* та *пречистим*: «*Такого **прозористого, пречистого** неба він не пам'ятав уже роки*» (1, с. 121); ранок називає *дзвінким*: «*Дзвінкий ранок засинив близькі й далекі лісові спади, навіть трави, в яких залишилися зелені пасмуги слідів*» (1, с. 28); місяць виступає *белькатим небесним оком*: «*Белькате небесне око тривожно стежило за ламкою тінню, що відірвалася від корчемної дровітні*» (1, с. 31); ніч називає *суворою, сторожкою*: «*Ніч, **сувора, сторожка** гірська ніч, віддавала свої чари прийдешнім дням*» (1, с. 64), а от літню ніч – *тихою, паркою та пахучою*: «*Липнева ніч коротка, як пташиний ніс. **Тиха, парка й пахуча***»; літо – *прогрітим, стиглим*: «*Заходило гірське, літо, **прогріте, стигле***» (1, с. 54); лисичок називає *жовтогарячими, рипучими й крижкими*: «*Там засіваються лисички – вогненні язички лісового пониззя. **Жовтогарячі, рипучі й крижкі***» (1, с. 88); гриби названо *опецькуватими*: «*Ці **опецькуваті** гриби скидалися на облуплені яйця і так запаморочливо пахли, що голова йшла обертом*» (1, с. 87); ластівки – *зухабними*: «*Оберігав, щоб не липнули до нього шерстинки і пил, здував тополінний пух, і головне – щоб лакомину не вихопили з руки ластівки, що в долині дуже **зухабні***» (1, с. 76); зіллячко називає *ледаяким та пахливим*: «*Йому ж, старому, любилося більше непоказне, **ледаяке** зіллячко, зате **пахливе***» (1, с. 12).

У романі також зафіксовано також епітети для опису зовнішності головних персонажів роману. Наприклад, для опису тіла виокремлено такі епітети, як *довготелесий та рукатий*: «*Можє, хтось із вівчарів і повірив їм,*

тільки не *Штеньо*. *Довготелесий, рукабий, гострий плечима, коліньми і носом, наче витесаний із розколотої крокви*» (1, с. 26); для опису якості характеру використано *самозаглиблений, тихий*: «*Три дні старий, самозаглиблений і тихий, як перед дорогою, порався в шопі*» (1, с. 41); для опису губ використано *звурджені, безкровні, знекровлені*: «*Зеленою кашкою обмастив звурджені швами губи*» (1, с. 13); «*Усмішечка ще висла на безкровних директорських губах, та голос осклів, різав вухо*» (1, с. 109); «*І це перше, що тоді прошеlestів знекровленими вустами вуйко...*».

Для підсилення експресивного впливу автор використовує метафоричний епітет, описуючи лице героя як *спите трудами і журами*: «*Бліде, спите безнастанними трудами й журами лице винувато всміхалося*» (1, с. 41); очі називає *безбарвними*: «*Мав світле рідке волосся й такі ж світлі безбарвні очі*» (1, с.107).

Цікавим епітетом називає чоботи, а саме *диковинні*: «*Після баби залишилися чоботи жовтавої шкіри на шнурівці і рецепт грибної квасіки, яку всі до одного любили і якою пригощали найповажнішого гостя. Диковинні то були чоботи!*» (1, с. 69); *безхитрисною* називає красу: «*У таємночості своєї з'яви, бесхитрисній красі, тонкій смакоті й корисній поживності*» (1, с. 84).

Слід також відмітити вживання епітета *материзні*, замість мамині: «*Верталася до тепла, до материзних гніздовищ*» (1, с. 200).

Отже, проаналізувавши використання епітетів в романі «Горянин. Води господніх русел», було доведено, що вони використовуються для підсилення експресивного забарвлення певних понять та для опису природи та людини.

Відповідно у тексті вони виконують стилістичну функцію, яка полягає у змалюванні певного явища з несподіваного боку, індивідуалізації певної ознаки та для того, щоб викликати незвичне, яскраве враження від зображуваного.

Висновки до II розділу

Отже, проаналізувавши мовно-стилістичні засоби у романі Мирослава Дочинця «Горянин. Води господніх русел», було з'ясовано, що роман переповнений ними.

На лексико-стилістичному рівні в тексті роману зафіксовано використання таких лексичних одиниць, як діалектизми, архаїзми та фразеологізми. На фоні загальноживаної лексики зафіксовано широке використання діалектних лексем закарпатського краю. Визначені діалектизми ми розподілили за певними семантичними групами, такими, як: найменування родинних зв'язків, речей, які використовуються в побуті, тваринного і рослинного світів, природніх явищ, одягу та взуття, національних страв. Дослідили, що використання діалектної лексики слугує засобом образного змалювання понять, які передають ментальність закарпатського народу, виконує характерологічну, номінативну та експресивно-виражальну функції, оскільки діалектизми виступають засобами образотворення, індивідуально описують мову персонажів та характеризують її як чинник особливої ментальності, вербалізованої у закарпатських говірках. Використовуючи діалектизми, Мирослав Дочинець відображає побут та культуру горян, місцевих закарпатських жителів.

Архаїзми становлять невелику кількість, проте є доцільними. В основному, це історизми, витіснені із вжитку, набувши інших лексичних відповідників. Використані вони як виразний засіб художнього мовлення, щоб надати тексту певного історичного колориту та відтінку урочистості.

Також автор вдається до широкого використання фразеологічних одиниць, які у формуванні семантичної цілісності використовуються для досягнення емоційно-оцінного та експресивного забарвлення. Фразеологізми у романі можна вважати важливим стилістичним засобом, оскільки вони характеризують мовлення героїв, роблячи його яскравим, виразним та колоритним. Використовуючи фразеологічні одиниці, Мирослав Дочинець

намагався відобразити специфіку культури народу, в центрі якої постає людина із власними емоціями, переживаннями, почуттями, які розкривають її внутрішній світ.

У плані афористичності індивідуального стилю Мирослава Дочинця було досліджено, що ідіостиль письменника формується за допомогою глибини суджень, які залучені із прикладів власного життя, що впливають на утвердження та сприйняття певних цінностей. Ці судження зафіксовано у вигляді афористичних висловів, в контексті яких лексеми «життя», «буття», «Бог», «дух», «природа», «доля», «сон», «гроші» та «війна». І саме через використання афоризмів в художньому творі відтворюється словесна картина індивідуального письма Мирослава Дочинця як невід'ємний елемент тексту його роману.

Слід зазначити, що афоризми, використані в романі «Горянин. Води господніх русел», виконують експресивну та естетичну функції, оскільки допомагають зрозуміти певне ставлення до повідомлюваного. Також використання афористичних висловів у контексті роману виконує характерологічну та номінативну функції, надаючи певним поняттям та явищам певних значень. І, напевно, головною функцією слід вважати металінгвістичну, завдяки якій одні слова чи вислови використовуються для пояснення інших.

Аналізуючи зображально-виражальні засоби прози М. Дочинця на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел», ми зафіксували характерні для його стилю порівняння, метафори та епітети.

Такі зображально-виражальні засоби, як порівняння, виконують експресивну, характерологічну, образотворчу та емоційно-оцінну функції. Саме за допомогою порівнянь витворюються нові образи для сприйняття. Мирослав Дочинець неодноразово порівнює природу з людиною та людину з природою, чим досягає нового переосмислення тих чи інших понять та явищ.

Стосовно метафори, досліджено, що письменник використовує індивідуально-авторські метафори для зображення природи, природніх явищ

та людини. Використовуючи метафори, автор дає змогу розкрити певні поняття та явища з нової точки зору, з експресивним та емоційно-оцінним відтінком. Тому метафори в романі виконують естетичну та пізнавальну функції, оскільки за допомогою них ми можемо побачити та відчути оновлену картину світу.

Проаналізувавши використання епітетів в романі «Горянин. Води господніх русел», ми довели, що вони використовуються для підсилення експресивного забарвлення, що надається певним поняттям, опису природи та людини. Відносно у тексті вони виконують стилістичну функцію, яка полягає у відображенні певного зображення з нового, несподіваного ракурсу, індивідуалізації певної ознаки.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ШКОЛІ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ М. ДОЧИНЦЯ

3.1 Лінгводидактичні засади навчання стилістики на уроках української мови у старшокласників

Навчання стилістики передбачає формування стилістичної компетенції учнів, а саме вміння використовувати мову в різних ситуаціях спілкування. Вона включає в себе знання про типи мовлення, стилі мовлення, норми української мови, а також навички використання мовних засобів у відповідному контексті.

За твердженням І. Кучеренко, стилістична компетенція передбачає такі вміння:

- виявляти стилістичні засоби в тексті та визначати їхню стилістичну функцію;
- характеризувати стилі мовлення з урахуванням їхніх особливостей;
- замінювати слова доречними синонімами з урахуванням їхнього стилістичного забарвлення;
- проводити стилістичний аналіз тексту;
- вживати мовні засоби у відповідному стилі, типі та жанрі висловлювання;
- формувати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення;
- аналізувати, редагувати та вдосконалювати стилістично диференційовані тексти [42, с. 3].

Відповідно до цього, щоб учні краще зрозуміли стилістику української мови, розвинули стилістичні вміння та навички, необхідно використовувати спеціальні вправи. Так, І. Кучеренко звертає увагу на стилістичні вправи – завдання, які допомагають учням зрозуміти завдання функціональних стилів,

а також їхні мовні особливості на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях [42].

Основу пропонованих вправ і завдань зі стилістики складає класифікація стилістичних вправ М. Пентлюк, в якій виділено такі їх види: фонетико-стилістичні вправи; лексикостилістичні вправи; граматико-стилістичні вправи; стилістичні вправи [55, с. 155].

Ці вправи допомагають учням не тільки засвоїти теоретичні знання зі стилістики, але й розвинути практичні навички використання мовних засобів у різних ситуаціях спілкування.

На уроках літератури необхідно приділяти увагу стилістичним функціям алітерації та асонансу, які збагачують мову і передають настрій автора.

Зокрема, для розвитку стильової компетенції старшокласників варто використовувати вправи, спрямовані на поповнення та покращення лексичного запасу учнів. Один із таких підходів – це лексико-стилістичні завдання та вправи, які включають в себе аналіз стилістичних значень, відтінків і функцій слів, вибір відповідного синоніма залежно від контексту, редагування текстів для покращення їх стилістичного оформлення, проведення стилістичних експериментів та творчі стилістичні завдання. Корисно поєднувати вивчення лексико-семантичної структури мови з аналізом стилістичних елементів цих мовних одиниць та їх подальшим використанням у власних висловлюваннях [42, с. 4].

І. Кучеренко подає таку характеристику граматико-стилістичних вправ: це специфічний метод навчання, який застосовується під час вивчення словотвору, морфології та синтаксису. Граматико-стилістичні вправи включають в себе такі завдання: аналіз стилістичних особливостей словотвору; обґрунтування у використанні різних словотворчих засобів, частин мови та граматичних синонімів у тексті; виправлення стилістичних, граматичних помилок; створення речень і текстів різних стилів, типів та жанрів мовлення; проведення стилістичних експериментів; визначення

функцій спілкування та мовленнєвої ситуації перед створенням висловлювання; відповідний вибір синтаксичних конструкцій та синонімічні заміни різних синтаксичних одиниць; редагування речень з урахуванням стилістичного оформлення; взаємозаміна синтаксичних конструкцій та встановлення їх стилістичної специфіки; порівняння текстів різних стилів у зв'язку з синтаксичною стилістикою [42]. Так, на прикладі роману Мирослава Дочинця «Горянин. Води господніх русел» можна створити граматико-стилістичну вправу на редагування тексту з помилоками, що допоможе учням сформувати навички виділення граматичних та стилістичних помилок.

У свою чергу структура стилістичних вправ передбачає аналіз текстів різних стилів, типів та жанрів мовлення, створення текстів із врахуванням потрібної стилістичної спрямованості, а також проведення стилістичних етюдів та експериментів. Важливо відзначити, що стилістична робота виконує вирішальну роль у вивченні української мови і повинна проводитися систематично. Кожен розділ мови завершує стилістичну тему, яка готова закріпити та узагальнити знання про мовні категорії, набуті під час навчання [42].

Схематична характеристика лінгводидактичних основ навчання стилістики представлена на мал. 1:

(Мал. 1. «Лінгводидактичні основи навчання стилістики») [66].

Зауважмо, що у лінгводидактиці стилістичні зміни можна поділити на дві основні категорії. Перша включає навички та вміння, пов'язані з засвоєнням стилістично забарвлених чи маркованих мовних засобів. Друга категорія навичок та вмінь спрямована на володіння різнобічним зв'язним мовленням, яке враховує стилістичні особливості. Важливо наголосити, що перша група навичок є базою для розвитку іншої, і вони взаємодіють не тільки між собою, але й з іншими мовними навичками [45].

Для того, щоб сформувати стилістичну компетентність, необхідно знати лінгвістичні основи, тобто те, як працює мова на різних рівнях. Це дозволить розробити лінгводидактичні основи, тобто методи та прийоми навчання стилістики. Методика навчання стилістики – це галузь методики навчання української мови, яка вивчає як навчати учнів стилістиці і розвивати їхні стилістичні вміння та навички. Знання стилістики допомагає підвищити рівень грамотності учнів і розвивати їхню здатність використовувати мовні засоби в різних сферах життя та в будь-якому контексті [65, с. 357].

У ХХ столітті вчені Є. Дмитровський, М. Пентилюк, І. Олійник, Л. Рожило та інші розробили основи методики навчання стилістики української мови в загальноосвітніх закладах. На сьогодні ці основи були доповнені дослідженнями О. Горошкіної, С. Карамана, І. Кучеренка, І. Нагребельної, А. Нікітіної, А. Поповича та інших дослідників. Ці вчені виділили такі основні завдання формування стилістичної компетентності:

- ознайомлення з особливостями функціональних стилів української мови;
- оволодіння стилістичними нормами сучасної української мови;
- розуміння особливостей функціонування мови в різних сферах комунікації;

- розвиток умінь і навичок вибору стилістичних засобів у взаємозв'язку від ситуації мовлення, типу та жанру висловлювання.

За дослідженнями Л. Мацько, вивчення наукових праць з методики навчання стилістики засвідчує, що передовим підходом до формування стильової компетентності учнів є функціонально-стилістичний. Цей підхід передбачає покращення навчання рідної мови і базується на встановленому взаємозв'язку між стилістикою та іншими галузями. Головною метою цього підходу є вивчення аспектів стилістичної різноманітності мови, особливостей функціональних стилів, можливостей української мови в різних структурно-функціональних стилях на рівні фонетики, лексики та граматики, а також використання стилістичних засобів для виразного мовлення. Крім того, цей підхід спрямований на розуміння закономірностей функціонування української мови в різних сферах суспільного життя, розвиток мовної чутливості та естетичних уподобань мовців, підвищення рівня культури мовлення [49, с. 3]. У свою чергу Л. Рускуліс вважає, що засвоєння описаних завдань спрямоване на дослідження особливостей функціонування мовних одиниць на всіх рівнях мов з урахуванням типу, жанру і стилю мови. Окрім цього, це спрямовано на: визначення мовного стилю та мовних засобів, які йому властиві; аналізу особливостей текстів різних стилів, включаючи стильову та стилістичну інтерпретацію текстів, стильове формування текстів, взаємозв'язок у межах самої мови та позамовного використання мови в стилістиці, а також відношення національного та міжнародного; вибір принципів, методів і прийомів для стилістичного аналізу текстів; використання основних понять і термінів, які вживаються в стилістиці української мови; створення власного висловлення [65, с. 163].

У сучасній лінгводидактиці ми використовуємо класифікацію М. Пентилюк, яка виділяє такі її аспекти: а) взаємозв'язок між лінгвістичною теорією та мовленнєвою практикою, в якій результати навчання та засвоєної мови залежать від потенціалу мовленнєвого середовища, яке створюється під час навчання та у повсюдному житті; постійна увага до мовної матерії,

включаючи звукову систему мови; розуміння семантики мовних одиниць; здатність до оволодіння нормами літературної мови; оцінка виразних можливостей рідної мови; розвиток мовного чуття і зміна висловлювати думки; вищий рівень усного мовлення; залежність мовних навичок і вмінь від знань граматики та словникового складу мови [52, с. 30-31]; б) закономірності системи засвоєння мовлення вступає в силу як «об'єктивно спричинені між вибором мовлення та ступенем розвитку мовного потенціалу людини», а також її окремих мовних аспектів. З-поміж цих взаємозв'язків ключовими є:

1. Постійна увага до мовної матерії, включаючи звукову систему мови;
2. Розуміння семантики мовних одиниць;
3. Здатність до оволодіння нормами літературної мови.

Ці аспекти програми, як особливості мовної системи людини та розвиток окремих її мовних здібностей впливають на результати засвоєння мовлення.

Як зауважує Л. Рускуліс, кожна з цих закономірностей проявляється по-різному під час формування стильової компетентності учнів, після чого вона ускладнюється освоєнням різних мов і закінчується у засвоєнні особливостей мови та інтонування, навчанні використанню фонетичних засобів для створення приємного звучання (фонетична стилістика), сприянні розширенню словникового запасу української мови (лексична стилістика), а також додатковому розумінні специфіки морфології, властивостей словозміни і словотвору, особливостей використання речень, фраз і більших мовних одиниць (граматична стилістика). Л. Рускуліс стверджує, що формування стильової компетентності враховує загальні принципи навчання, такі як науковість, послідовність, систематичність, зв'язок теорії з практикою, наочність, самостійність, активність і міцність засвоєних знань. Головним призначенням принципу науковості є відповідність змісту перевіреним та інноваційним знанням про стилістичну систему української мови, підкріплення цих наукових доказів. Вчителю необхідно репрезентувати

стилістичні явища в українській мові в широкому контексті з врахуванням сучасної лінгвістики, такої як комунікативна, когнітивна лінгвістика тощо, і залучати учнів до самостійного пошуку нових знань [65, с. 165].

Принцип систематичності й послідовності забезпечує глибоке засвоєння навчального матеріалу в логічній системі і зв'язках між рівнями знань. Теоретичний блок стилістики викладається з урахуванням тісних зв'язків із усіма темами, передбаченими в програмі. Кожен етап засвоєння теоретичних знань стає опорою для наступного і встановлює зв'язок між новим і попереднім, а також визначає перспективи формування стильової компетентності на наступних етапах. Отже, враховуються як лінійний, так і спіралеподібний підходи до навчання. Важливо також отримати принцип зв'язку теорії з практикою, після чого всі теоретичні знання повинні перевірятися на практиці [65, с. 165]. Для учнів цей принцип включає в себе виконання різноманітних вправ і завдань, активну мовленнєву діяльність, розвиток навичок читання та аудіювання, а також аналіз текстів різних стилів мовлення. Важливо підкреслити необхідність принципу самостійності, адже сучасні учні повинні бути обізнані зі змінами у лінгвістиці, зокрема на рівні стилістики, і активно розвивати свій інтелект, самостійно освоюючи теоретичний матеріал і виконуючи різноманітні завдання. Також важливо дотримуватися принципу міцності засвоєних знань, що передбачає глибоке оволодіння теоретичними основами та вміння використовувати поняття стилістики української мови; самостійне вивчення навчального матеріалу та практичне застосування отриманих знань у повсякденному житті [65, с. 166].

У вивченні стилістики вважається доцільним проведення стилістичного експерименту, який пов'язаний зі спостереженнями, але є значно більш ефективною формою навчання мови та виправдовує свою цінність у роботі з синтаксисом і стилістикою. Основним аспектом лінгвістичного експерименту є формулювання гіпотези, яку учні повинні в процесі практичної роботи підтвердити або спростувати. Завдання для учнів полягає у перевірці умов функціонування мовного явища з метою визначення його характерних

особливостей, обмежених у можливому використанні та способах застосування. Задачі такого типу стимулюють розумову та пошукову активність учнів, навчають їх виділяти й самостійно вибирати конкретні мовні засоби, які відповідають стилю та жанру тексту в українській мові [65, с. 167].

Ми повністю погоджуємося з поглядами М. Пентлюк щодо використання спеціальних методів навчання стилістики, таких як спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць, стилістичний експеримент, стилістичне редагування та стилістичне конструювання [55]. А. Попович підкреслює, що спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць є корисним на початковому етапі вивчення і розуміння конкретного стилістичного явища і поділяє їх на різні види відповідно до обсягу об'єкта спостереження, стильових, типологічних та жанрових особливостей об'єкта стилістичного спостереження, колориту текстів, характеристики і сутності мовних одиниць та форм спостереження організації [56, с. 263].

Отже, лінгводидактичні засади навчання стилістики передбачають визначення підходів та методів, які сприяють ефективному і системному навчанню стилістики мови, що реалізується через використання різних типів стилістичних вправ та прийомів.

3.2 Принципи вивчення лексико-стилістичних особливостей художнього тексту у старших класах

Оскільки простежується недостатність практичних стилістичних навичок серед старшокласників, постає потреба у створенні бази теоретичних знань та розвитку в учнів практичних навичок, пов'язаних з конкретними стилістичними поняттями та явищами.

Як зауважує Л. Рускуліс, у школі лексико-стилістичний аналіз використовується на різних уроках та взаємодіє з іншими методами аналізу

та навчання. Під час уроків лінгвістичної теорії, його головною частиною є надання нових знань та вдосконалення навичок, які сприяють розвитку мовної компетенції. На уроках зі зв'язного мовлення, лексико-стилістичний аналіз покращує формування знань про стиль мовлення і є ефективним засобом підготовки до написання переказів, творів та інших робіт, передбачених програмою. У старших класах лексико-стилістичний аналіз тексту широко використовується сьогодні. Лексичний аналіз включає в себе розкриття системних зв'язків слів, таких як наявність інших значень у багатозначних словах, добір синонімів та антонімів, а також уточнення змісту перенесень і визначення стилістичного відтінку слів. Особлива увага приділяється тому, як здійснюється добір лексики для створення текстів різних стилів та жанрів, і як вона впливає на розкриття теми, головної думки та авторського ставлення до висловлюваного. Стилістичний аналіз окремих елементів включає в себе визначення певних стилістичних явищ у тексті, їх частотність у конкретному стилі, порівняння емоційно забарвлених мовних одиниць зі стилістично нейтральними, а також розгляд стилістичних помилок, які можуть бути допущені у творчих роботах, аналіз структури та лексико-граматичних засобів текстів різних стилів [65, с. 357].

Л. Ходанич стверджує, що система методів і прийомів навчання стилістики має бути різноманітною, спрямованою на зацікавлення учнів. У процесі вивчення стилістики у профільній школі успішно використовується метод спостереження за мовними явищами. Стилістичні спостереження використані для розвитку стилістичного чуття у визначених стилістичних мовних засобах. Цей метод тісно пов'язаний з іншими методами і є основою для стилістичного аналізу, стилістичного експерименту та стилістичних досліджень. Наприклад, вправи, які спрямовані на порівняння слів, словосполучень, речень, виразів та синтаксичних одиниць мовлення, розвивають навички розрізнення стилістичного та емоційно-експресивного забарвлення мовних засобів. Учень чітко розуміє, за якими стильовими рисами вибрано ці засоби. Вправи, які порівнюють тексти, різні з

функціонально-стилістичної точки зору, допомагають визначити залежність мовленнєвої структури від зовнішніх факторів. Метод стилістичного експерименту спрямований на оцінку доречності та оптимальності використання різних мовних засобів у тексті. Учень самостійно вибирає найбільш підходящий варіант із запропонованих і пояснює свій вибір.

Стилістичний аналіз готового тексту – це ключовий метод вивчення стилістики, при якому вивчається взаємозв'язок між завданням мовлення та вибором мовних засобів для його виконання. Ця форма роботи розвиває вміння відрізнити функціональні стилі мови та усвідомлювати, що використання тексту пов'язане із конкретною сферою спілкування. Учні повинні бути здатні розробити тему та основну ідею тексту, розуміти сферу спілкування та завдання мовлення, досліджувати функції нейтральних і стилістично забарвлених мовних засобів (лексичних, морфологічних, синтаксичних) у тексті, пояснювати методи використання мовних засобів у текстах, в яких функція впливу є характерною й, зокрема, учні повинні бути здатні обґрунтовано визначити стиль тексту та розрізнити засоби, які допомагають розкрити ідею чи завдання [77, с. 78].

Ще одним доцільним методом Л. Ходанич вважає стилістичне дослідження, що використовується для розвитку навичок встановлення стилістичних закономірностей. Цей метод доречний, коли в учнів вже є глибокі теоретичні знання зі стилістики та вони можуть проводити стилістичні спостереження, стилістичний аналіз та стилістичний експеримент. Один із видів стилістичного дослідження може включати порівняльний аналіз текстів [77, с. 80].

Розглянемо детальніше вивчення лексико-стилістичних особливостей художнього тексту у старших класах, яке, на наш погляд, ґрунтується на наступних принципах:

1. Системність, що полягає у вивченні лексико-стилістичних засобів, з урахуванням їх семантико-стилістичних функцій, стилістичного забарвлення та взаємодії з іншими мовними засобами, для чого доцільним

буде використати методи стилістичного аналізу. Принцип системності і послідовності в навчанні. Цей принцип забезпечує цілісність процесу навчання і формування особистості учня, роблячи процес поступовим та послідовним. Він забезпечує наступність навчально-виховного процесу і враховує всебічну реалізацію пізнавальних можливостей учнів, а також передбачає систематичний підхід до навчання, де окремі знання і навички вбудовуються у логічну систему і надають учням можливість логічно розвивати свої знання і вміння з кожним новим кроком.

2. Принцип інтеграції. Інтеграція лексико-стилістичних засобів вивчення мови повинна бути здійснена як частина більшої концепції, в яку входять інші галузі мовознавства, такі як лексикологія, фразеологія, стилістика та риторика. Інтегроване навчання можна описати як сполучення знань з різних предметів, які об'єднуються навколо спільної теми. Це допомагає збагаченню розуму, мислення та емоцій учнів за допомогою використання цікавого матеріалу і розглядає конкретні явища та поняття з різних точок зору. Інтегроване навчання також сприяє гармонії між навчальними предметами і дозволяє розглядати факти та виявляти реальну достовірність з різних аспектів, враховуючи позиції різних навчальних предметів.

А. Олійник наголошує на тому, що інтегрований урок забезпечує взаємодію між загальними знаннями, практичними вміннями та методами, прийомами, формами та засобами навчання, які необхідні для виконання завдань, пов'язаних з вивченням морфології на уроках української мови [51].

4. Принцип практичності – вивчення лексико-стилістичних засобів має бути спрямоване на формування умінь і навичок їхнього використання у власному мовленні.

У свою чергу, А. Тунда звертає увагу на той факт, що використання лексико-стилістичного аналізу вимагає дотримання загальнодидактичних та лінгвометодичних принципів. Однак цей вид аналізу має і свої принципи, що ґрунтуються на його специфічних ознаках. Такими принципами є:

1) вироблення лексико-стилістичної пильності, що полягає в увазі до кожної лексеми в тексті й означає, що учень повинен не тільки розуміти значення слова, але й усвідомлювати його роль у тексті, як воно впливає на стиль. Наприклад, у тексті художнього стилю часто використовуються епітети, метафори, порівняння. Ці мовні засоби допомагають автору створити образний і виразний текст.

2) точність у з'ясуванні значення слова в контексті: учні повинні розуміти, що значення слова може змінюватися залежно від контексту.

3) увага до незнайомих слів, до сполучуваності слів. Оскільки старшокласники володіють лексикою української мови, то особлива увага приділяється неологізмам та запозиченим словам.

4) виділення ключових слів (стилетворчих лексем), що впливають на стиль – учні повинні вміти виділяти ключові слова в тексті, щоб краще розуміти його зміст і стиль.

5) увага до лексичного багатства (синонімів, антонімів), до лексичних шарів (термінів, просторіч, професійних слів, діалектизмів).

6) добір якісного щодо змісту й стилістичної виразності текстового матеріалу (твори, газетні матеріали, наукові статті, ділові папери) [74].

Для класифікації видів лексико-стилістичного аналізу враховують критерії, які допомагають розробити специфіку цього аналізу.

Виокремлюють наступні види лексико-стилістичного аналізу з урахуванням зазначених критеріїв:

1) за характером проаналізованих текстів: а) аналіз текстів-зразків (дослідження стилістичних особливостей конкретних текстів); самоаналіз (учні аналізують ваші власні текстові роботи або власне мовлення); взаємоаналіз: учні аналізують тексти один одного;

2) за рівнем самостійності учнів: а) колективний аналіз (учні аналізують текст разом під керівництвом вчителя або в групах); б) самостійний аналіз (учні аналізують тексти незалежно); в) груповий аналіз: учні працюють у малих групах для аналізу текстів;

3) за формою мовлення: а) усний аналіз (аналіз ситуації в усній формі під час обговорення або презентації); б) письмовий аналіз (аналіз, оформлений у письмовому вигляді) ;

4) за деякими текстами різних стилів: а) аналіз одного тексту (учні аналізують лише один текст); б) зіставний аналіз (порівняння та аналіз двох або більше текстів різних стилів) ;

5) за типами висловлювань: а) аналіз-розповідь (розповідь про стилістичні особливості тексту); б) аналіз-доказ (виокремлення та обґрунтування стилістичних прийомів у тексті (прямий, від протилежного); в) аналіз-міркування (виразне формулювання власних думок та висновків щодо стилістичних аспектів тексту) ;

б) за логікою викладу: а) аналіз-тест (визначення наявності або окремих певних стилістичних прийомів); б) аналіз-алгоритм (встановлення компонентності та логіки застосування стилістичних прийомів у тексті; в) вільний аналіз (власне висловлення думок та спостережень щодо стилістичних особливостей) ;

7) за місцем виконання: а) домашній аналіз (учні аналізують тексти вдома); б) класний аналіз (аналіз під час уроків) ;

8) за ступенем повноти: а) повний аналіз (аналізується весь текст з урахуванням усіх стилістичних аспектів); б) частковий аналіз (аналізується лише окрема частина тексту або певні аспекти стилю) [74].

Лексико-семантичний аналіз може бути використаний під час вивчення творчості Мирослава Дочинця, в якій взаємодіють різноманітні лексичні та стилістичні елементи. Так, у наступному уривку доцільним вважаємо проаналізувати лексичний склад речень, у якому формуються основні стилістичні засоби художнього тексту: *«Ріка спочатку далася чути, а вже так стидко відкрила тремке срібне коліно. Вона переможно гриміла, грала до сонця. Він підніс очі на бережок - і кінчики пальців його захолили. Те, що відкрилося його погляду, не було його звичним двором. Дві смереки, вивернуті з корінням, покрили двір навхрест. Хвоя їх уже побуріла, і між*

пагіллям чорніла потрощена стріха. Хи́жо вищирялися битим склом вікна. Двері шарнав вітер, і звук цей могильним протягом перейшов через груди старого» (1, с. 19). Так, можна запропонувати учням виокремити метафори та епітети у тексті й схарактеризувати основну роль лексичних засобів у творенні тропів та стилістичних фігур, що, у свою чергу, дасть змогу схарактеризувати вплив лексико-стилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору.

Спрогнозуємо результат цього аналізу: уривок насичений метафорами: *«Ріка спочатку далася чути, а вже так стидко відкрила тремке срібне коліно»* (1, с. 20). У цьому реченні простежуємо й використання епітета *«тремке срібне коліно»*, що увиразнює мову автора. Зокрема, автор активно використовує персоніфікації в образах вікон та вітру, які виконують різні дії властиві для людей, наприклад, *«вітер шарнав двері, а вікна вищирялися»*. Звернімо увагу також на той факт, що лексика є розмовною: *«вищирялися, шарнав, потрощена»*. Зокрема, учні вчать виділенню ключових слів (стилетворчих лексем), що впливають на стиль.

Також може бути запропонований і наступний уривок: *«Увечері він ішов на зади, до жерельця з буркутом, що шемрало в моховинні і стікало іржавою ниткою в Ріку. Коли ще держав овець, ті силою пнулися в той рівчак, качалися, як навісні, і шерсть блищала шовком проти сонця. Ні в кого не було такої чистої і тонкої вовни, як у їх ярк. І пес ходив туди пити, коли щось погане з'їдав у хаці. Тут же стояла стара бочка. Старий наверхував її і вкидав два розпечені валуни. І всідався в шипучу купіль по ніздрі. Прислухався, як квасна покусує тіло, витягуючи з нього гірку сіль, що осіла з чужорідного міського столовування і від мислених гризот. Знесилений млістю, обтирався сухим болотним шашом і дибав до свого оборога, вже затканого ялиновим гіллям. Залишено лише діру для лазу і якогось світла. І падав у провалля сну, що дна не мало»* (1, с. 24). У цьому уривку учні можуть проаналізувати склад лексики за територіальною приналежністю, тобто діалектну лексику, й надати її літературні відповідники або тлумачення. На

основі схарактеризованої лексики учні проводять аналіз-міркування, тобто виразно формулюють власні думки та висновки щодо стилістичних аспектів тексту, що дає змогу реалізувати принцип вироблення лексико-стилістичної пильності.

Вважаємо доцільним провести порівняльний лексико-стилістичний аналіз уривків з художнього твору: 1. *«Щось затріщало над головою, наче хтось роздирав брезент, і дужі краплі кулями прошили листя. Кислі струмені вдарили в обличчя, потекли під сорочку. Він послизнувся і сторчма головою полетів уперед, збиваючи з ніг і її. Покотилися ярком в одній живій грудомасі. Дівка вискнула, запинаючись полою роздертої сукнини. Кліпнула блискавка, засвітила тугі молочні стегна з кучерявою золотистою платкою. Він аж ротом зіпнув від несподіванки»* (1, с. 22). 2. *«З її чілки скапувала дощова вода і стікала ярочком до кутика рота, і він, опустивши в мох горня, потягся до того струмочка губами. І злизав його. Ще раз і ще раз. І вона не відсахнулася, лише приплющила очі. А він співав вологу з її лиця, а потім грів теплом свого дихання її шию і груди. Мокрі коси тепер пахли достиглим тмином. Дощ сіявся через густе решето букових крон, укриваючи їх сизою пеленою, а вони стояли в сторожкій дрожі, як зачаровані»* (1, с. 24). В обох уривках простежуємо використання порівняльних зворотів та широке коло метафор, якими насичене художнє мовлення в тексті, наприклад, *«Кислі струмені вдарили в обличчя, потекли під сорочку»* та *«Вогник тоді облизував біле паліччя, як щеня кісточки»* (1, с. 22). Використання персоніфікації простежуємо в образі блискавки: *кліпнула блискавка*. Зокрема, автор використовує розмовну лексику в обох уривках та багатозначні слова типу: *молочні стегна*, у конкретному випадку «молочні» вказує на колір, а не на рідину «молоко». Здійснюючи художньо-естетичну інтерпретацію лексики, учні характеризують лексико-стилістичні особливості художнього твору.

Зокрема, лексико-стилістичний аналіз наведених уривків реалізує принцип практичності, оскільки з їх допомогою учні вчать застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, що підсилює їх засвоєння.

Як зазначає А. Тунда, уміння і навички лексико-стилістичного аналізу сприяють формуванню знань, розвитку мовних умінь та навичок. Водночас, лексико-стилістичний аналіз впливає на засвоєння знань та розвиток комунікативних умінь учнів [74].

Варто зауважити, що лексико-стилістичний аналіз є важливою складовою теоретичних і практичних методів вивчення мови, і його роль здійснюється в численних аспектах: збагаченні словника: аналіз текстів допоможе учням розширити свій словниковий запас, вивчаючи нові слова та фразеологізми, а також розуміючи їхнє значення та контекст вживання. Інтеграція навчання: лексико-стилістичний аналіз може бути вплетений у різні аспекти навчання, сприяючи зв'язку між усіма аспектами мовознавства. Він вимагає вміння аргументувати свої думки та виразно висловлювати їх. Зокрема, лексико-стилістичний аналіз сприяє розвитку комунікативних навичок [74].

Отже, лексико-стилістичний аналіз – це метод вивчення мови, який включає в себе аналіз лексичних і стилістичних особливостей тексту чи мовлення з вивченням й розумінням їх впливу на спосіб сприйняття, виразу та комунікації. У цьому аналізі розглядається використання слів, фраз, фразеологізмів, структурних особливостей та інших лексичних і стилістичних засобів мовлення з точки зору їх виразності, емоційності, експресивності та стилістичного відтінку.

Основні завдання лексико-стилістичного аналізу включають в себе: визначення стилю мовлення: встановлення стильової приналежності тексту, виявлення, до якого стилю (наукового, публіцистичного, художнього тощо) він належить; виокремлення стилістичних прийомів: виявлення в тексті спеціальних прийомів та засобів, використаних автором для досягнення певних стилістичних ефектів; пошук в тексті різних стилістичних засобів типу метафор, персоніфікації й інших.

Загалом лексико-стилістичний аналіз відіграє важливу роль у вивченні мови та розвитку мовних навичок учнів, сприяючи їхньому кращому розумінню мовлення та покращенню якості висловлювання.

3.3. Система лексико-стилістичних вправ на уроках української мови у старших класах (на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел»)

Вивчення стилістики в старшій школі посідає вагоме місце, оскільки саме завдяки стилістичним прийомам та методам, які впливають із системи вправ та завдань, учні розвивають свій власний кругозір про багатство української мови, навчаються володіти певними нормами спілкування та збагачують свій словниковий запас. Також за допомогою стилістичних вправ учні вчаться виділяти певні мовні засоби та характеризувати їх із погляду стилістики, що дає змогу зрозуміти їх застосування у різних сферах використання та розвиває навички дослідницької роботи.

На прикладі художніх текстів можна зрозуміти мову певних авторів, яка є зразком грамотного і доцільного використання тих чи інших мовних засобів і саме тому, впливає одне із основних завдань вчителя-словесника, яке полягає у вихованні інтересу до українського слова.

Одним із різновидів навчання стилістики у старшокласників, є виконання лінгвістичного аналізу певного тексту чи його фрагменту, який полягає у виконанні різних завдань, за допомогою яких можна зрозуміти манеру письма певного автора.

Отож, на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел», який є джерелом нашого дослідження, можна застосувати систему певних вправ для використання в закладах середньої освіти, які полягають у здійсненні лінгвістичного аналізу.

Вправа 1. Прочитайте фрагмент тексту. Визначте його приналежність до певного функційного стилю та вкажіть основні ознаки. Виокремте слова вжиті в переносному значенні.

Сонце кріпилося, бордөөе, як багрянця. Рвані павісьма туч давили його зусібіч. Жовток сонця м'якнув, подавався, раптом сплющився в цеглину, а відтак роздувся, як гриб на товстій ніжці. Той гриб сявав хижою сліпучістю. Дихнуло парким теплом, як із печі. Нищівні, колючі промені просікали грозові косми, підсвічували закамарки підлісся. Притому хмари висли вже майже над самою водою. Старий мимоволі опустил очі. Він знав, що віщує золотий гриб на небі, і тому стишив ходу (із роману М.Дочинця).

Вправа 2. Прочитайте фрагмент тексту, визначте тему, тип мовлення та приналежність до певного функційного стилю .

Залишалось необробленим четверте дерево – модрина. Лерха – так її називають тут. Назва, що прийшла ще від даків, котрі непробивними модриновими частоколами хоронилися тут від римських завойовників. Модриновий зріз червонястий і соковитий, як людська рана. А сама плоть цього дерева масляниста й тверда, води не боїться, а в землі твердне на камінь. Корабель, що мав щоглу із лерхи, не боявся ніяких штормів (із роману М.Дочинця).

Вправа 3. Прочитайте фрагмент тексту та проаналізуйте його за поданими критеріями:

1. Дослідити належність стилю.
2. Визначити тип мовлення.
3. Зазначити тему тексту та його жанрову приналежність.
3. Визначити та охарактеризувати особливості мовного оформлення (переважання лексики, наявність діалектизмів, фразеологізмів, неологізмів, архаїзмів, тощо)
4. Дослідити та охарактеризувати особливості синтаксичної побудови тексту на морфологічному рівні (описати частини мови), на орфографічному

рівні (вказати віднайдені орфограми) та на синтаксичному рівні (які різновиди речень переважають).

5. Визначити та аргументувати, використання художніх засобів.

6. З'ясувати різновид поєднання речень у тексті (ланцюжковий чи паралельний).

У суботу він прав уберю. Періцив по ній грабовим праником на камені, вибивав сіль поту і кіптяву ватри, придух намулу. До понеділка плаття сохло, тріпотіло на вітрі. Далі й сам мився з дьогтьовим милом, що залишилося від Торка. На коня в комбінаті виписували на два роки ящичок мила. Дьоготь мав уберегти тіло старого, вимочене й настуджене водою, від чиряків виразок. Бувало, що натирав ноги горілкою і грів їх коло вогнища, доки не ламав його сон (із роману М.Дочинця).

Вправа 4. Визначте тему та функційний стиль тексту? Зазначте сферу застосування. З'ясуйте лексичне значення виділеного слова. Визначте до якої семантичної групи можна віднести виділене слово.

*Недільний день старий уділив на ягоди. Два відра до полудня приніс, два – до смерку. Брусниці, як дівиці: одні білі, другі рожжевенькі, треті аж палають дрібними щічками. Ті, що сонцю відкриті, котрих колючий полонинний вітер не лиже. Це був перший ягідний приплід. Двома **бессагами** зніс він ягоди в село на пункт прийому. Казали, що для якое шведа збирають(із роману М.Дочинця).*

Вправа 5. Виконайте лексичний аналіз виділених слів за поданою схемою:

- початкова форма;
- належність до частини мови(службова чи самостійна);
- лексичне значення у поданому контексті;
- однозначне чи багатозначне;
- в прямому чи переносному значенні, в контексті тексту вжито слово.

1) В горах кажуть: любов – як **перстень**, не має кінця (із роману М.Дочинця). 2) На рубку підняли всіх, навіть **сиднів** із контор (із роману М.Дочинця). 3) У жінки, що тримала кіоск, обміняв гриби на молоко, сметану, **шкварки** і яйця (із роману М.Дочинця). 4) Вейкали **чабани**, пси їм помагали (із роману М.Дочинця). 5) Вітер гнав дорогою **хмиз**, листя, видерті з корінням кущі, жбурляв птицями, що загаялися в польоті, здирав з валунів мох (із роману М.Дочинця).

Вправа 6. Прочитайте текст. Виокремте діалектизми та поясніть їх значення.

Коли банош дійшов, перевернув казан на дошку, ниткою накраяв кусні, розніс по мисках, насипаючи поряд зеленувате кришиво бринзи. В ніздрі вдарили терпким духом овечого поту й перепрілого різнотрав'я. Ватаг піддів пальцем глиняне горнятко, озирнувся: «А свіжої води неє. Калино, серце, біжи до кадуба, ще встигнеш до мокра» (із роману М.Дочинця).

Вправа 7. Прочитайте текст. Спробуйте замінити виділені слова синонімами. Чи зміниться від цього зміст тексту?

Світання в горах пізнє, вечір ранній . Горянин **стрічає** сонце і місяць з лампою. Електрику сюди так і не дотягли, а на лампу старий не покладався – зайві **трати**. До дня підсвічував собі **ватрицею**. Заодно й казанок над нею вішав, **сік** у нього лободу чи кропиву, цибулину, підливав олії. Коли зело **запряжиться**, **жбухав** криничну воду, а вже в окріп сипав три жменьки крупи. Тієї кулеші вистачало якраз на три присісти, на три годування (із роману М.Дочинця).

Вправа 8. В поданих реченнях визначте фразеологізми та розкрийте їх значення. Визначте їх стилістичну функцію.

1) Сама вже ні ходити, ні лежати не могла. Смішувалася: «Старій бабі й на печі ухаби».(із роману М.Дочинця). 2) Ми з бідую, як риба з водою. Від неї не відхрестишся (із роману М.Дочинця). 3) О, за це хвалю. Але, як кажуть у вас тут у горах: в чоловіка інтерес, коли повний черес. А в нас на Донбасі говорять по-іншому: з грошима і в гязі чистий...(із роману

М.Дочинця). 4) *Кожна пtiця має своє гніздо, кожен звір – свою нору. І я маю. Моє гніздо, моя нора тут* (із роману *М.Дочинця*). 5) Старий знав: що вітер приніс, те вітер і віднесе. Чомусь був певний, що начальство якийсь час його не дійматиме (із роману *М.Дочинця*).

Висновки до III розділу

Лінгводидактичні засади навчання стилістики передбачають формування стилістичної компетенції учнів, які простежуються через вміння використовувати мову в різних ситуаціях спілкування. Вона включає в себе певні знання про типи мовлення, стилі мовлення, норми української мови, а також навички використання мовних засобів у відповідному контексті.

Лінгводидактичні засади навчання стилістики передбачають визначення підходів та методів, які сприяють ефективному і системному навчанню стилістики мови, що реалізується через використання різних типів стилістичних вправ.

Структура стилістичних вправ передбачає аналіз текстів різних стилів, типів та жанрів мовлення, створення текстів із врахуванням потрібної стилістичної спрямованості, а також проведення стилістичних експериментів. Важливо відзначити, що стилістична робота виконує вирішальну роль у вивченні української мови і повинна проводитися систематично. Кожен розділ мови завершує стилістичну тему, яка готова закріпити та узагальнити знання про мовні категорії, набуті під час вивчення певного розділу.

Варто зауважити, що серед принципів вивчення лексично-стилістичних особливостей художнього тексту, слід виокремити лексико стилістичний аналіз.

Оскільки, лексико-стилістичний аналіз – це метод вивчення мови, який включає в себе аналіз лексичних і стилістичних особливостей тексту чи мовлення з вивченням і розумінням їх впливу на спосіб сприйняття, виразу та комунікації. У цьому аналізі розглядається використання слів, фраз,

фразеологізмів, структурних особливостей та інших лексичних і стилістичних засобів мовлення з точки зору їх виразності, емоційності, експресивності та стилістичного відтінку.

Основні завдання лексико-стилістичного аналізу включають в себе: визначення стилю мовлення: встановлення стильової приналежності тексту, виявлення, до якого стилю (наукового, публіцистичного, художнього тощо) він належить; виокремлення стилістичних прийомів: виявлення в тексті спеціальних прийомів та засобів, використаних автором для досягнення певних стилістичних ефектів; пошук в тексті різних стилістичних засобів типу метафор, персоніфікації й інших.

Загалом лексико-стилістичний аналіз відіграє важливу роль у вивченні мови та розвитку мовних навичок старшокласників, сприяючи їхньому кращому розумінню мовлення та покращенню якості висловлювання.

Запропонована нами система вправ на матеріалі тексту роману «Горянин. Води господніх русел», може бути використана під час інтегрованих уроків української мови та літератури. Створені вправи допоможуть старшокласникам розвинути навички роботи над лінгвістичним аналізом текстів, над фразеологізмами та діалектизмами (розкриваючи їх значення) та над лексикою загалом. Оскільки, здійснюючи лінгвістичний аналіз, учень пригадує весь вивчений матеріал про мову, а саме: стилі мовлення, жанри, типи мовлення, визначає тему та основну думку, визначає наявність стилістично маркованої лексики та її функції, розкриває певні поняття та аналізує наявність художніх засобів та їх стилістичну функцію у тексті.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті нашого дослідження було доведено, що творчість Мирослава Дочинця є багатогранною та передбачає індивідуальну манеру письма. Відносно до поставлених перед нами мети та завдань було досліджено, що формування ідіостилю письменника відбувається крізь призму його світогляду, який був сформований різними життєвими обставинами, тому творам Мирослава Дочинця притаманне використання афоризмів, прислів'їв та приказок, художніх засобів, серед яких варто виділити майстерне творення метафор та персоніфікацій. Твори письменника характеризуються наявністю морально-етичного змісту, автор не лише наводить різні повчальні життєві ситуації, а й дає підказки для їх інтерпретації, чим пояснюється афористичність його ідіостилю.

Відтворення національного колориту, створення героя-українця, який став би прикладом для наслідування – основа творчості письменника. Загалом стильова манера митця є дуже самобутньою. Досліджуючи особливості використання лексики та фразеологічних зворотів у прозі Мирослава Дочинця, ми з'ясували, що серед лексики найбільш уживаними є діалектизми, які відтворюють національний колорит у творах, також автор часто використовує арготизми для передачі емоційних станів героїв і їх соціальної ролі. Використання okazionalizmів, у свою чергу, дає змогу авторові створити самобутній мистецький стиль, який стане основним фактором для упізнаваності письменника серед інших митців. Для створення історичного колориту вживаються архаїзми. Використання різноманітних лексичних одиниць дає змогу письменнику розкрити всю палітру характерів героїв, їх почуттів, діяльності, позитивних та негативних вчинків.

У свою чергу використані фразеологічні одиниці формують емоційно-експресивну наповненість, стають яскравим засобом вираження мови творів, а також надають тексту образності. Загалом письменник майстерно

послугується лексичним фондом української мови, щоб створити оригінальний твір, поєднавши традиції з сучасністю.

У практичній частині ми проаналізували стилістичні функції таких лексичних одиниць, як діалектизми, фразеологізми та архаїзми у романі. Лексичний склад становить загальноживана лексика, яка тісно переплітається із широким використанням діалектних говірок закарпатського краю. Визначені діалектизми ми розподілили за певними семантичними групами, такими як: найменування родинних зв'язків, речей, які використовуються в побуті, тваринного і рослинного світів, природніх явищ, одягу та взуття, національних страв тощо. Дослідили, що використання діалектної лексики слугує засобом образотворення, виконують характерологічну, номінативну та експресивно-виражальну функції, певні найменування передають ментальність закарпатського народу, описують мову персонажів та характеризують її як чинник особливої ментальності, вербалізованої у закарпатських говірках. Використовуючи діалектизми, Мирослав Дочинець відображає побут та культуру горян, місцевих закарпатських жителів.

Архаїзми становить невелику кількість, про те їх використання є доцільним. Архаїзми, зафіксовані в романі, витіснені із вжитку, набувши інших лексичних відповідників. Використані вони як виразний засіб художнього мовлення, щоб надати тексту певного історичного колориту та певного відтінку урочистості над звичайною формою вираження.

Також досліджено, що автор вдається до широкого використання фразеологічних одиниць, які у формуванні семантичної цілості використовуються для досягнення емоційно-оцінного та експресивного значення. Фразеологізми у романі можна вважати важливим стилістичним засобом, оскільки вони роблять мовлення яскравим, виразним та колоритним. Використовуючи фразеологічні одиниці, Мирослав Дочинець намагався відобразити специфіку культури народу, в центрі якої постає людина із власними емоціями, переживаннями, почуттями, її внутрішній світ. Загалом

фразеологічне наповнення роману вносить відтінки експресивного забарвлення у контекст роману.

У плані афористичності індивідуального стилю Мирослава Дочинця на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел», було досліджено, що ідіостиль письменника формується за допомогою глибини суджень, які залучені з прикладів власного життя, що впливають на утвердження та сприйняття певних цінностей. Ці судження зафіксовано у вигляді афористичних висловів, які формуються з певних мовних лексем, таких як «життя», «буття», «Бог», «дух», «природа», «доля», «сон», «гроші» та «війна». І саме через використання афоризмів у художньому творі відтворюється індивідуальна манера письма Мирослава Дочинця.

Слід зазначити, що афоризми в романі «Горянин. Води господніх русел» виконують експресивну та естетичну функції, оскільки допомагають зрозуміти певне ставлення до повідомлюваного. Також певне використання афористичних висловів у контексті роману виконує характерологічну та номінативну функції, надаючи певним поняттям та явищам нових значень. І, напевно, головною функцією слід зазначити металінгвістичну, через використання якої одні слова чи вислови використовуються для пояснення інших.

У результаті аналізу зображально-виражальних засобів М. Дочинця на матеріалі роману «Горянин. Води господніх русел» зафіксовано порівняння, метафори та епітети. Використання таких зображально-виражальних засобів, як порівняння, виконує експресивну, характерологічну, образотворчу та емоційно-оцінну функції. Саме за допомогою порівнянь творяться нові образи для сприйняття. Мирослав Дочинець неодноразово порівнює природу з людиною та людину з природою, чим досягає нового переосмислення тих чи інших понять, образів та явищ.

Стосовно метафоричного наповнення у романі, досліджено, що письменник використовує, зокрема, індивідуально-авторські метафори для зображення природи, явищ та людини. Використовуючи метафори, автор дає

змогу розкрити й побачити певні поняття та явища з нової точки зору, з експресивним та емоційно-оцінним відтінком. Тому метафори в романі виконують естетичну та пізнавальну функції, оскільки за допомогою них ми можемо побачити та відчутти авторську картину світу.

Проаналізувавши використання епітетів у романі «Горянин. Води господніх русел», ми довели, що вони використовуються для підсилення експресивного забарвлення, для опису природи та людини. Відповідно, у тексті вони виконують стилістичну функцію, яка полягає у відображенні певного зображення з незвичного боку, індивідуалізації певної ознаки та для того, щоб викликати певне ставлення до зображуваного.

У третьому розділі нашого дослідження з'ясовано, що лінгводидактичними засадами вивчення мови у старшій школі є формування стилістичної компетенції учнів, що простежується через вміння використовувати мову в різних ситуаціях спілкування, оскільки вона включає в себе певні знання про типи мовлення, стилі мовлення, норми української мови, а також навички використання мовних засобів у відповідному контексті. Лінгводидактичні засади навчання стилістики передбачають визначення підходів та методів, які сприяють ефективному і системному навчанню стилістики мови, що реалізується через використання різних типів стилістичних вправ та прийомів.

Досліджено, що структура стилістичних вправ передбачає аналіз текстів різних стилів, типів та жанрів мовлення, створення текстів із врахуванням потрібної стилістичної спрямованості, а також проведення стилістичних експериментів. Варто зауважити, що серед принципів вивчення лексично-стилістичних особливостей художнього тексту слід виокремити лексико-стилістичний аналіз. У цьому аналізі розглядається використання слів, фраз, фразеологізмів та інших лексичних і стилістичних засобів мовлення з точки зору їх виразності, емоційності, експресивності та стилістичного відтінку. основними завданнями лексико-стилістичного аналізу є: встановлення стильової приналежності тексту (наукового,

публіцистичного, художнього тощо); виокремлення стилістичних прийомів; пошук в тексті різних стилістичних засобів типу метафор, епітетів, порівнянь тощо. Тому лексико-стилістичний аналіз відіграє важливу роль у вивченні мови та розвитку мовних навичок старшокласників, сприяючи їхньому кращому розумінню мовлення та покращенню якості висловлювання.

У результаті нашого дослідження ми створили певну систему вправ на матеріалі тексту роману «Горянин. Води господніх русел», яка може бути використана під час інтегрованих уроків української мови та літератури. Створені вправи допоможуть старшокласникам розвинути навички роботи з текстом, оскільки, здійснюючи лінгвістичний аналіз, учень пригадає весь вивчений матеріал про мову, а саме: стилі мовлення, жанри, типи мовлення, визначає тему та основну думку, відмічає наявність певної лексики та її розкриває її стилістичні функції, аналізує наявність художніх засобів і їх стилістичну функцію у тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабелюк О. А. Полістилістична практика текстотворення постмодерністського художнього тексту . *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. Вип. 16. Ужгород, 2015. С. 13 – 17.
2. Базилевський В. Куди не кинь, підстеріга чужизна. URL : <http://www.vox.com.ua/data/2013/09/01/volodymyr-bazylevskyi-kudy-ne-kyn-pidsteriga-chuzhyzna.html>
3. Білоус П. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції. Житомир : Рута, 2009. 336 с.
4. Бедзір В. Мирослав Дочинець, Мукачево (Закарпаття): «Книжка зчитує твоє серце!». *Закарпатська правда*. 2014. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/77482-myroslav-dochynets-mukachevozakarpattia-knyzhka-zchytuie-tvoie-sertse.htm>
5. Білоус П. Вступ до літературознавства: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 336 с.
6. Бобик Ю. Стильова палітра прози Мирослава Дочинця. *Студентський філологічний вісник*. Вип. 3. 2020. С. 110 – 117.
7. Буда В. Перифрази як засіб відображення світобачення оповідача у романі М. Дочинця «Вічник». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Сер. Мовознавство. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. Вип. 1(31). С. 14-17
8. Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через сповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації». 2013. Вип. 1. С. 25 – 29.
9. Вегеш А. «Промовистість назв романів М. Дочинця». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вип. 2 (32). 2014. С. 8 – 12.

10. Вертипорох О. Історія української літератури останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття: навч.-метод. посібн. Черкаси. 2016. С. 74 – 77.
11. Вергелес Т. Мирослав Дочинець: Я – зачарована людина, що сумує за недосяжним. URL: <https://www.zik.ua/news/20012/02/04/>.
12. Вовченко Г. Народна стихія і мовний портрет у прозі М. Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 2 (36) 2016. С. 341– 345
13. Волошук В. Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, ідіостиль: питання термінології. *Наукові праці*. Т. 92. Вип. 79. С. 6–8. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/movoznavtvo/2008/92-72-7.pdf>
14. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури:.. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
15. Гладун З., Кульчицький І. Основні підходи до дослідження індивідуального стилю письменника. *Молодий вчений*. №11. 2019. С. 944 – 946. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1613/1579>
16. Горболіс Л. Екокультурний вектор образу головного героя роману Мирослава Дочинця «Горянин». *Філологічні трактати*. 2017. Т. 9, № 2. С. 124–132.
17. Горбач О. Мармароська говірка й діалектний словник села Поляни над Русковою (Румунія). Зібрані статті. VIII. Фотопередрук. Мюнхен, 1997. С. 276–376.
18. Горенко І. В. Осмислення жанрової природи оповідей у літературознавчих дослідженнях. *Науковий вісник Миколаївського національного університету*. Вип. 4.12 (96), Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. С. 47–52.
19. Грещук В. Діалектна лексика в романі М. Дочинця «Горянин». *Українознавчі студії*. 2019. Вип. 20. С. 129–142.
20. Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела. *Культура слова*. 2011. Вип. 25. С. 32 – 38.

21. Гурська Д. Біблійні паремії у мовотворчості Мирослава Дочинця як когнітивний засіб осмислення мовної картини світу. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/253847/251123>
22. Грещук Василь. Південно-західні діалекти в українській художній мові : монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатськ. нац. університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
23. Грещук Василь. Діалектне слово в тексті та словнику: монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2015. 372 с.
24. Денисова Т. Н. Історія літератури. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 487 С.
25. Дмитріва Ю., Семигінівська Т. Збереження ідіостилю Джейн Остін в українських перекладах. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286620004.pdf>
26. Дочинець М. Мафтей. Книга, написана сухим пером. Мукачево : Карпатська вежа, 2016. 348 с.
27. Дочинець М. І., Пагіря В. В. Енциклопедія Мукачева в іменах. Мукачево: Карпатська вежа, 2006. 280 С.
28. Дочинець М. Світильник слова. Мукачево : Карпатська вежа, 2013. 212 с.
29. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. Київ : вид. центр «Академія», 2005. 368 с.
30. Єрмоленко С. Стиль індивідуальний. Українська мова : енциклопедія, ред. кол. : В. М. Русанівський та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2004. С. 652.
31. Єрмоленко С. Своєрідність художнього мовомислення Євгена Пашковського. *Мовно-естетичні знаки української культури*. Київ: Інститут української мови НАН України, 2019. Вип. 2. С. 9–12
32. Жайворонок В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*, Вип. 6, 1996, С. 27–32.
33. Жила С. Уроки позакласного читання в системі літературної освіти старшокласників (за романом Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх

русел»). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2016. № 7–8, С. 48–53.

34. Вергеш М. Хто є хто: Присвячується 60-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною. Київ, 2005. Вип. 2. С. 147.

35. Зеленько А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури. *Культура слова*. 2015. Вип. 22. С. 39–41.

36. Ідіостиль. Літературознавча енциклопедія: у 2т. авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.1: А–Л. С. 406

37. Іщенко О. Особливості творчої манери Мирослава Дочинця. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук: матеріали Міжнар. Наук.-практич. конф. 24-25 лютого 2017 року Одеса*. С. 23–25.

38. Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 100–120 URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ischenko_Olena/Proza_Myroslava_Dochyntsia_problematyka_i_poetyka/

39. Іщенко О. Художня література та масовокомунікаційний простір: аспекти взаємодії (на матеріалі творчого доробку Мирослава Дочинця). *Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи*. Суми. 2022. С. 4–8.

40. Каралкіна Н. Мирослав Дочинець : «Я беру скарби нашого Закарпаття і вкладаю їх у твори». *Унікаум*. 2013. № 7. С. 21–36.

41. Кухар-Онишко О. С. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія. Київ : Вища шк., 1985. 175 с.

42. Кучеренко І. Формування стилістичної компетенції старшокласників. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2006/2006_23.pdf

43. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.

44. Криворучко В. І. «Європейська» людина у прозі Мирослава Дочинця. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2009. Вип. 3. С. 62–66.
45. Левченко І. Стилістичні вміння як лінгводидактична категорія. *Лінгводидактичні студії: збірник наукових праць*. 2016. С. 117–120.
46. Літературознавчий словник-довідник . Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 С.
47. Марко В. У вимірах стилю: літературно-критичний нарис. Київ: Дніпро, 1984. 118 с.
48. Матвіяс І. Г. Вплив говорів на українську літературну мову. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф. Т. Жилка. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (5-7 березня 2008 р., Київ)*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. С. 125–128.
49. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. Стилістика української мови. Київ : Вища школа. 2005. 436 с.
50. Микиток О. Діалектизми як засіб уваразнення текстів Мирослава Дочинця. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип.2. С.85-90.
51. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2004. 400 с.
52. Олійник А. Інтегроване навчання старшокласників у контексті вивчення морфології української мови. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14809/1/A_Oliynik_21_04_2016_konf_GI.pdf (Дата звернення: 30.10.2023)
53. Пащенко М. До проблеми вивчення метафоричної структури новели. *Історико-літературний журнал*. 2009. № 16. С. 165–180
54. Пентилюк М. Система лексичних вправ – важливий засіб мовленнєвого розвитку учнів російськомовних шкіл. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*. 2011. С. 154–160.

55. Попович А. Методика навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І. Абетка. 2018. 300 с.

56. Прокопович Л. Вербалізація концепту «час» у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*, 2017. № 8. Т. 2.. С. 66–69.

57. Прокопович Л. Функціонально-стилістичний аналіз афоризмів в романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 10 С. 154–162. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18065/1/%D0%9B%D0%A1_10_5-154-162.pdf

58. Прокопович Л. С Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/philology/article/view/608/570>

59. Прокопович Л. Своєрідність художнього мовомислення Мирослава Дочинця. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/28/part_2/28-2_2023.pdf#page=26

60. Прокопович Л. Індивідуально-авторські словотвірні одиниці у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/individualno-avtorski-slovotvirni-odinitsi-u-romani-miroslava-dochintsya-maftey/viewer>

61. Прокопович Л. Особливості функціонування арготичної лексики в романі Мирослава Дочинця «Лис». *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 11. С. 136–144.

62. Прокопович Л. Вербалізація концепту «час» у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*, 2017. № 8. Т. 2. С. 66–69.

63. Родик К. Дао, гроші, втрачений рай: чергова сходинка Мирослава Дочинця. *Україна молода*. 2013. Вип. 2. С.13–17.

64. Рускуліс Л. Методика навчання лінгвістичного аналізу художнього тексту у ВНЗ та загальноосвітній школі: порівняльний аспект. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 52. Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. С. 356–362.

65. Рускуліс Л. Формування стилістичної компетентності учнів: лінгводидактичний аспект. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 162–170.

66. Сверстюк Є. Мудрість серця: про книгу «Вічник». *День*. 2012. С. 23.

67. Слабошпицький М. Це вже окремий материк : проза М. Дочинця. *Слово просвіти*. 2013. Вип. 3. С. 13-17

68. Сорока П. «Горянин»: руслами господніх вод. *Українська літературна газета*. 2013. Вип. 1. С. 18–23

69. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика/ За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973, 588 с.

70. Талько О. Імпресіоністичні елементи поетики Мирослава Дочинця (за романом «Вічник. Сповідь на перевалі духу»). *Молодий вчений*. 2017. №2 (42). Лютий. С. 431–435.

71. Талько О. Художні особливості прози Мирослава Дочинця. *Пріоритети сучасної філології: теорія і практика*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 10-11 лютого 2017р.). Ужгород; Херсон, 2017. С. 38–40.

72. Теробус Р. До проблеми ідіостилю: термінологічний аспект. *Науковий журнал*. 2016 №1(5). 2016. С. 174–181.

73. Тунда А. Лексико-стилістичний аналіз в системі методів і прийомів навчання української мови. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/94-vseukrainska-studentska-internet-konferentsiia-dlia-mahistrantiv-problemy-i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkh-stolittia-11-12-lystopada-2019/400-leksiko-stilistichnij-analiz-v-sistemi-metodiv-i-prijomiv-navchannya-ukrajinskoji-movi-v-pochatkovij-shkoli>

74. Українська енциклопедія. Ред.-уклад. В. М. Русанівський. Київ: Українська енциклопедія, 200. 752 с.

75. Українські письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т. 2 : Л – Я . За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 864 с.

76. Ходанич Л. П., Ходанич П. М. Стилїстика в профільній школі: Методичний посібник для вчителя. Ужгород: ЗІППО, 2021. 85 с.

77. Хміль К. Особливості використання фразеологізмів у творі Мирослава Дочинця «Криничар». URL: https://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2386/%D0%905_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%92%D0%B8%D0%BF.%205_%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=26

78. Шульжук Н. В. Стилїстика сучасної української літературної мови: навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей закладів вищої освіти. 2-ге вид., перероб. і доп. Рівне– Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2019. 334 с.

79. Яцьків М. Фразеологія художньої прози закарпатоукраїнських письменників Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі: лінгвокультурологічний аспект. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/48970/1/%d0%90%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82%20%d0%af%d1%86%d1%8c%d0%ba%d1%96%d0%b2%20%d0%9c.pdf>

80. Яцьків М. Фразеологічні одиниці в романі Мирослава Дочинця «Лис. Віднайдення загублених слідів»: семантика, особливості функціонування. *Науковий журнал*. 2015. № 1 (3). С. 251–261.

81. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/94-vseukrainska-studentska-internet-konferentsiia-dlia-mahistrantiv-problemy-i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkh-stolittia-11-12-lystopada-2019/400-leksiko->

stilistichnij-analiz-v-sistemi-metodiv-i-prijomiv-navchannya-ukrajinskoji-movi-v-pochatkovij-shkoli

83.URL:<https://www.scribd.com/doc/22197761/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%96%D0%BD%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%A2%D0%BE%D0%BC-1-2%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2-1993>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дочинець М. Горянин. Води господніх русел: роман. Вид.: «Карпатська вежа», Мукачево. 2013. 311 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Конспект уроку

Тема: Стилiстичне забарвлення лексики. Розмовна та книжна лексика

(11 клас)

Мета: навчальна: навчитися розрiзняти стилiстичне забарвлення лексичних засобiв мови, визначити доцiльнiсть їх використання в тексті та вміти здiйснювати синонiмічну заміну з метою увиразнення стилю.

виховна: виховати почуття поваги до рiдної мови, прищепити любов до слова; виховати прагнення до самовдосконалення та саморозвитку.

розвивальна: розвивати навички правильного вживання слiв та їх застосування, розвинути вмiння правильно узагальнити iнформацію про значення слiв та робити висновки.

Тип уроку: вивчення нового матерiалу

Хiд уроку

I. Органiзаційний момент

Налаштування емоційної готовності до уроку за допомогою методу «Комплімент» (учні обмінюються зошитами та пишуть сусіду по парті комплімент чи побажання, потім обмінюються і зачитують)

II. Мотивація навчальної діяльності

Слова — це листя на дереві мови, і якщо якийсь листя падає, то інше займає його місце (Джон Френч).

Вчитель: Як ви розумієте цей вислів? Аргументуйте свою думку.

III. Оголошення теми та мети уроку

Отож, діти, темою нашого сьогоднішнього уроку є «Стилiстичне забарвлення лексики. Розмовна та книжна лексика» (діти записують в

зошит), відповідно до теми уроку поставимо цілі та в кінці уроку визначимо, чи досягли ми їх (учні ставлять мету та цілі вивчення теми).

IV. Актуалізація опорних знань

Розподільний диктант (Розподілити слова за 3 групами: загальноновживані, діалектизми та архаїзми, підкреслити незрозумілі слова та визначити їх лексичне значення за тлумачним словником!)

Родина, вуйко, писок, дівчина, парубок, сумка, бесаги, вуста, очі, перст, чоботи, зарінок (Із роману «Горянин. Води господніх русел»).

V. Засвоєння та опрацювання матеріалу

Опрацювання матеріалу за випереджувальним завданням, яке полягало в пошуку інформації за груповою роботою:

- 1 група (2-3 учні) – загальноновживана лексика;
- 2 група (2-3 учні) – стилістично-забарвлена лексика;
- 3 група (2-3 учні) – розмовна та книжна лексика.

VI. Актуалізація та систематизація знань

Лексичний тренажер

- Яка лексика називається загальноновживаною? Де ми її використовуємо? Наведіть приклади.
- Яку лексику слід вважати стилістично-забарвленою? Чим вона відрізняється від загальноновживаної?
- Які ознаки книжної лексики?
- Які ознаки має розмовна лексика? Які групи слів за значенням її творять та увиразнюють?

Завдання 1. Прочитайте текст. Зазначте наявність книжної лексики та діалектизмів у тексті. Поясніть їх використання та визначте стилістичну функцію.

Коли банош дійшов, перевернув казан на дошку, ниткою накраяв кусні, розніс по мисках, насипаючи поряд зеленувате кришиво бринзи. В ніздрі вдарили терпким духом овечого поту й перепрілого різнотрав'я. Ватаг

піддів пальцем глиняне горнятко, озирнувся: «А свіжої води неє. Калино, серце, біжи до кадуба, ще встигнеш до мокра» (Із роману).

-Визначте стиль уривка, підтверджуючи словами із тексту.

-Поясніть відмінність розмовної лексики від книжної та роль діалектизмів у тексті.

Завдання 2. Прочитайте уривок із художнього твору. Виділіть розмовну лексику. Поясніть, яким способом вона представлена та з якою метою вжита в тексті.

У відродженнях, у карпатських глибинках, середішого діймав я людей розпитами:

- А чи є у вас якісь цікаві особистості?

- У нас усіцікаві, – напустив значущість на простувате обличчя молодий голова села під самою полониною.

- Маю на увазі – чимось оригінальні, самобутні...

- Чудні чи що? – насторожився той.

- Можна й так сказати.

-Є один, але... я знаю? Вірунько, як звати Горяина?

- Котрого? – пискливо запитало дівча з сусідньоїкімнати (Із роману).

Лексика, яка називає предмет, явище, подію з поглядукатегорії цінності називають оцінною. Вона характеризує якісні, кількісні ознаки явищ та предметів, властивості та можливості їх використання.

Завдання 3. Прочитайте фрагмент тексту. Спробуйте визначити оцінну лексику. Що саме передають оцінні слова у тексті: характеристику, емоції, почуття?

А грибні хмари все не надходили. Величні небесні процесії звільна пропливали і танули в нагрітій синяві. Це були дозвільні мандрьохи. А гйбі хмари йому означить беркут, що під їх тиском підніметься вгору. Ті хмари перетягнуться через гори, як через овеці спини, й надовго втягнуться на ліси. Поки не зцідять усе водне літепло, що розбудить запрілі грибниці (Із роману).

- Якіюцінні слова належать до книжної лексики?

- Виділіть оцінні слова, які є тропами.

Завдання 4. Прочитайте та поміркуйте, чи правильно оформлений текст? Проаналізуйте виділене слово та з'ясуйте, із якою метою воно введено в текст?

Стара сікалася до нього: «Не носити дарованного годинника– недобра прикмета. Все в тебе навиворіт, не як у людей». Він її розумів. Жінкам потрібні пояснення, як дереву кора, щоб захиститися ними від цього незбагненого часу і світу. А він не шукав відповідей, не вертався в минуле і не забігав думками вперед. Ба, навіть йшов у ногу з часом. Час ішов собі, а старий собі. Час забирав людей, найближчих йому (Із роману).

VII. Рефлексія. Метод «Коло ідей». Самооцінювання.

Самооцінювання результатів уроку відповідно до поставлених цілей перед уроком.

Призвіще та ім'я _____

Тема уроку _____

	Приклад	Оцінка
Стилістичнозабарвлена лексика – це...		
Розмовна лексика		
Книжна лексика		
Загальноживана лексика		
Діалектизми		
Оцінна лексика		

VIII. Домашнє завдання

Початковий рівень – виконати вправу 118 за підручником.

Достатній рівень та високий рівень – скласти міні-етюд «Слово говорити...», використовуючи стилістично-забарвлену лексику.

ІХ. Оцінювання учнів